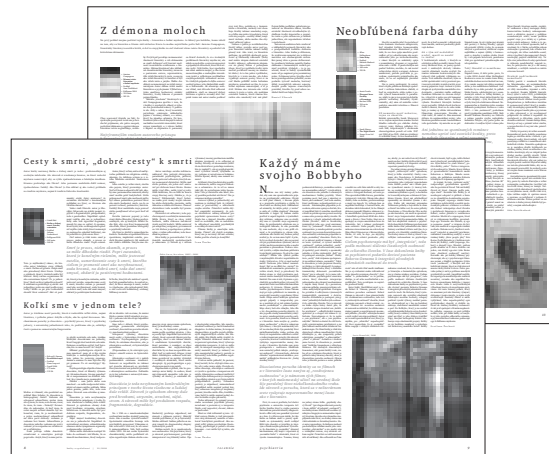

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

t r e t í r o č n í k

2 5 S k

2 5 K č

12/ 2006

Keď sa na zlo odpovedá dobrom

Militantnosť náboženstiev súvisí s prepojmami na štát

Dlho mať niekoho

Rozhovor s Evou Sirackou a Jánom Sirackým

Dva nepodarky z opisovačskej dielne majstra fušera

Kompiláty o Napoleonovi a bratislavských katoch

Návrat rodinného striebra

Milan Kundera opäť na pulkoch kníhkupectiev

Fabio Lucca, bez názvu, 2003 - 2006

Ladislav Kováč:
Premýšľanie pod vianočný stromček 2006. Silentium dei
2

Tomáš Mrva:
Keď sa na zlo odpovedá dobrom
3

Rozhovor s Evou Sirackou a Jánom Sirackým
4a5

Monika Vrzgulová:
Sila ľudských príbehov
6

Vladimír Segeš:
Dva nepodarky z opisovačskej dielne majstra fušera
7

Ivan Žucha:
Cesty k smrti, „dobré cesty“ k smrti
8

Ivan Žucha:
Koľkí sme v jednom tele?
8

Svetlana Žuchová:
Každý máme svojho Bobbyho
9

Dezider Tóth:
fíha, ČÍSLO ÚDIVU
10

Ivana Taranenková:
Návrat rodinného striebra
11

Daniel Uherek:
Z démona moloch
12

Alena Bugárová:
Starý, ale súčasný zákon
12

Aňa Ostrihoňová:
Neoblíbená farba dúhy
13

Dana Kršáková:
Kniha plná smútku
14

Dana Kršáková:
Prázdnota do úmoru
14

Elena Akácsová:
Aj Pretty Woman mohla zájsť do poradne
15

Celoživotní sprievodcovia
Juraja Mravca
16

Premýšľanie pod vianočný stromček 2006

Silentium dei

Vracia sa náboženstvo na scénu sveta?

Áno, musia pripustiť tí, čo žili v presvedčení, že sa vede, technike a priemyslu zábavy darilo vytlačať ho do zákulisia a vymazať z ľudských hláv. Iní namieta: Prečo by sa malo vraciať, keď na scéne vždy bolo a hralo jednu z hlavných rolí? Do Ruska, v ktorom sa komunizmus sedemdesiat rokov usiloval „opiť ľudom“ (ako náboženstvo nazval Karl Marx) vyhubiť, „náboženstvo sa vracia ako vzduch do vyevakuovanej nádoby“ (OS 10/99): za religióznych sa v roku 1988 označilo 18 percent obyvateľov Ruska, ale v roku 2001 už celých 65 percent. V USA sa 92 percent obyvateľov vyhlasuje za veriacich v Boha a skoro polovica je presvedčená, že Boh stvoril človeka pred menej ako desiatimi rokmi.

Náboženstvo vždy bolo človeku prostriedkom, ako dosiahnuť „pokoj duše“. Bolo však aj najúčinnejším sociálnym „lepídrom“, stmelovalo jedincov do skupín – ale preto bolo aj príčinou kolektívneho násillia. Kým však v minulosti stavalo proti sebe malé skupiny ľudí, dnes sa stáva globálnou geopolitickou silou. S určitým zjednodušením môžeme povedať, že vojny 21. storočia sú náboženskými vojnami. Platí to o konflikte židov a moslimov na Blízkom východe, moslimov a pokresťančených animistov v Sudáne, ale i o americkej „vojne s terorom“, ktorá si doteraz vyžiadala v Afganistane a Iraku vyše 700-tisíc ľudských obetí. Zdá sa, že požiar šiitsko-sunitskej občianskej vojny sa v Iraku ešte iba rozhára. A ako si asi poradia štáty západnej Európy s militantnou religiozitou islamských imigrantov?

Biológia náboženstva

Nuž nie div, že ľudia od vedy sa začínajú na náboženstvo pozeráť ináč, než si zvykli od čias osvietenstva 18. storočia. Pre osvietenec neboli náboženstvá ničím iným než predsudkami, ktoré pokrok vedy odstránia. A keď sa tak stane, všetci ľudia budú vidieť svet rovnako, taký ako „naozaj“ je. Otvorí sa cesta k neobmedzenému zdokonaľovaniu jednotlivcov i spoločnosti.

Za posledné roky vzniklo veľa kníh, v ktorých vedci – fyzici, biológovia, religionisti, antropológovia – prinášajú iné pohľady na náboženstvo. Náboženstvo nie je totožné s teizmom, vierou v jedného, niekoľkých alebo i početných bohov. Napríklad budhizmus je náboženstvom bez boha. Náboženstvo je totálnym výkladom sveta, uspokojením ľudskej potreby, ktorú nazývame mýtofiliou. Je pridávaním zmyslu daniu v prírode a spoločnosti, a hádam najmä ozmysľovaním utrpenia. Je vzťahom bázne, úcty a úzkostného obdivu k silám, čo ľudského jedinca presahujú. A je vždy aj súborom morálnych príkazov, a najmä zákazov, tabu. Zväzuje jedinca s prírodou a s blíznymi. Škoda, že sa v našom jazyku miesto slova „náboženstvo“ neujalo slovo „religia“: latinské religare znamená spojiť, priviazať. Potreba náboženstva sa zdá takou prirodzenou, ako potreba jedla, sexu a sociálneho zaradenia. Akoby potreba náboženstva bola priam „zapísaná“ v ľudských génoch. Čo potom robí?

Jedna z možností je usilovať sa o pokojné súžitie náboženstva a vedy. Vedy ako súboru poznatkov o svete, získaných pozorovaním, experimentovaním alebo matematickým modelovaním: všeobecne prijímaných, ale nedefinitívnych, stále sa vyvíjajúcich a meniacich. Schopných vysvetliť (zatiaľ?) len veľmi obmedzenú časť sveta. Podľa amerického evolučného biológa Stephena J. Goulda (Rocks of Ages: Science and religion in the fullness of life, Ballantine Books 1999) ide o dve „neprekývajúce sa magistériá“: je magistérium (autorita učenia) vedy, snaha pochopiť faktálnu povahu života, a magistérium náboženstva, snaha definovať zmysel našich životov a morálnu základňu konania. Veda sa nemá čo pľiesť do náboženstva a náboženstvo do vedy. Niektorí uvažujú inak: veda a náboženstvo nie sú oddele-

né, treba sa usilovať o ich syntézu. Francis Collins, ktorý viedol americký štátny program sekvenovania ľudského genómu, tvrdí, že treba prijímať všetko, čo veda hovorí o evolúcii a človeku, ale vidieť za tým zámer a dielo Boha-Stvoriteľa (The language of God. A scientist presents evidence for belief, Free Press 2006). Tak uvažujú mnohí iní vedci, ktorým výchova v detstve pečatila náboženský svetonázor; u nás napríklad fyzik Július Krempaský (Veda verzus viera?, Veda 2006) a v Česku astronóm a súčasný predseda Účenej spoločnosti ČR Jiří Grygar. S istým pochybovaním treba asi pozeráť na religiozitu ruských vedcov, donedávna bojovných ateistov: v roku 2000 sa deväťdesiat percent členov Ruskej akadémie vied hlásilo k pravoslávii. Prezident Ruskej akadémie nedávno povedal: „Veda nie je v konflikte s náboženstvom, aj náboženstvo je založené na racionalite. Dnes prebieha proces konvergencie vedy a náboženstva; navzájom interagujú v našej kultúre v budovaní hodnôt orientovaných na človeka.“

Opak tvrdia biológovia, ktorých by bolo možno nazvať novoosvietencami. Ich protagonistom je anglický biológ Richard Dawkins (The God Delusion, Bantam 2006). Dawkins je vynikajúcim spisovateľom, dokázal asi väčšinu súčasných biológov získať pre svoju koncepciu „sebeckých génov“ (či, širšie, „sebeckých replikátorov“). Ako kedysi politik Winston Churchill, možno aj Dawkins dostane Nobelovu cenu za literatúru. Patrí mu. Nie za biológiu, aj keď ho jeho niektorí obdivovatelia považujú za druhého Darwina. Je presvedčený, že náboženstvo je „jedným z veľkých ziel sveta, zrovnateľných s vírusom kiahní, ale je ho ťažšie vyhubiť“. Ukážka Dawkinsovho literárneho štýlu: Boh Starého zákona je „najodpornejšia postava všetkých literárnych fikcií: žiarlivý a ešte na to aj hrdý; malicherný, nespravodlivý, neodpúšťajúci, vrtošivý; pomstychtivý, krvavý vykonávateľ etnických čistiek; mizogýnnny, homofóbny, rasistický, infanticídny, zosielaajúci mor, megalomaničský, sadomasochistický, zlomyseľný tyran“. Dawkins si pritom nerobí ilúzie: sme to my, ľudia, čo sme si stvorili takéhoto Boha. Na svoj obraz: to nás samých evolúcia prírodným výberom vymodelovala do podoby tvorov sebeckých, žiarlivých, vrtošivých, atď. V podstate nie sme ničím iným než prenášačmi sebeckých replikátorov (ktoré sa však často spájajú do spolupracujúcich gangov – ale každý z nich vo vlastnom záujme: spočíta si, že sa mu spolupráca s inými oplatí; dokonca i altruizmus voči blízkym; ba gény a mémy vnucujú svojmu ľudskému prenášačovi aj samotnú vieru v Boha len preto, lebo je to pre nich samých, pre ich zachovanie, výhodné). Dawkins pritom konštatuje, že „vesmír, ktorý pozorujeme, má presne také vlastnosti, aké musíme očakávať, ak v jeho podstate nie je nijaký dizajn, nijaký účel, nijaké dobro ani zlo, nič iba nezmyselná ľahostajnosť“.

Napriek takému nie veľmi utešujúcejmu obrazu sveta je Dawkins optimistom. Už svoju prvú slávnu knihu Sebecký gén (máme ju aj v českom preklade) skončil presvedčením o jedinečných schopnostiach ľudí: „Máme silu vzdorovať sebeckým génom nášho zrodu a, ak treba, sebeckým mémom našej indoktrinácie. Môžeme dokonca diskutovať o spôsoboch, ako zámerné kultivovať a živiť čistý, nezaujatý altruizmus – niečo, čo nemá miesta v prírode, čo nikdy predtým v dejinách sveta neexistovalo... My, jediní na Zemi, môžeme rebelovať proti tyranii sebeckých replikátorov.“ Veda je lepšou a uspokojujúcejšou svetonázorovou alternatívou než tradičné náboženstvá: „Všetky veľké náboženstvá boli miestom pre posvätnú bázeň (awe), pre extatické nadšenie zo zároku krásy a tvorby. A je to presne tento pocit... čo môže poskytnúť moderná veda.“ Fakt, že rodičia rozhodujú o náboženstve svojho dieťaťa, označuje za „mentálne zneužívanie detí“. Morálnu výchovu detí treba založiť na „racionálnej morálnej filozofii“. Verí na nepretržitý

vývoj ľudstva od tmy predsudkov k svetlu poznania. V zhode s Dawkinsom napísal iný prominentný biológ Edward O. Wilson vo svojej knihe Konsiliencia: jednota poznania (tiež preloženej do češtiny): „Pravdivý evolučný epos, prerozprávajúcou formou poézie, je rovnako vnútorne poznanšajúci ako akýkoľvek epos náboženský. Materiálna skutočnosť odhaľovaná vedou je teraz už oveľa obsažnejšia a veľkolepejšia než všetky náboženské kozmologie dohromady.“

Religiózni vedci, aj keď uznávajú evolučné učenie, vymýšľajú všemožné kúzelnícke kúsky, aby na počiatok evolúcie umiestnili božie rozhodnutie a v celom jej priebehu nachádzali prst boží.

Neznesiteľná ľahkosť iluzórnych riešení

Bolo by šťastím pre svet, keby náboženstvo a veda existovali idylky vedľa seba, ako si predstavoval Gould. Žiaľ, nie je to tak. Až na malé výnimky, etablované náboženstvá si robia nárok na úplné vysvetlenie sveta. Vedecký výklad odmietajú, ak je s nimi v rozpore. Veda je im dobrá len svojimi praktickými výsledkami: medicínou a technikou. Katolícka cirkev potrebovala 440 rokov na to, aby sa cez rehabilitáciu Galileiho zmierila s Koperníkovou astronómiou a 137 rokov, aby uznala

v ktorom sa výklad dejinných udalostí odchyľoval od popisu v Koráne. Rushdie nedávno napísal v New York Times (preklad jeho textu vyšiel u nás v SME 14. 5. 2005), že „keby náboženstvo bolo súkromnou záležitosťou, mohli by sme ľahšie rešpektovať právo jeho veriacich na hľadanie pokoja duše a duchovnej potavy, lenže dnes je náboženstvo ohromnou verejnou záležitosťou, využívajúcou politickú organizáciu a najpokročilejšie informačné techniky v záujme svojich vlastných cie-

lov“. Rushdie je presvedčený, že bojovný ateista Dawkins, ale aj E. O. Wilson (ktorý sa, mimochodom, vo svojej knihe označil za deistu), robia svojim písaním „životne dôležitú a potrebnú vec“.

Robí však Dawkins, i ďalší novoosvietenci, túto „dôležitú a potrebnú vec“ správne? A majú teda šancu uspieť? Myslím si, že sa mylia. Zámerné preženie: máme do činenia s novoosvietenskými bludmi. Neberú do úvahy niektoré základné poznatky o človeku, ktoré sa z dnešnej vedy dajú vyvodit. Je prekvapujúce, že „vášnivý evolucionista“, za akého

Lucia Domašková, 2006

Darwinovu teóriu. Dnes je cirkev v tvrdom spore s vedou v názore na povahu a hodnotu života ľudských zárodočných buniek a embryí – zasa budeme čakať desaťročia, kým cirkev poznatky vedy prijme. Religiózni vedci, aj keď uznávajú evolučné učenie, vymýšľajú všemožné kúzelnícke kúsky, aby na počiatok evolúcie umiestnili božie rozhodnutie a v celom jej priebehu nachádzali prst boží.

To by všetko bolo relatívne neškodné, keby náboženské vierovyznanie bolo

sa Dawkins sám označuje, vymyslel metaforu náboženstva ako škodlivého, no silne virulentného vírusu: veď predsa „mém“ (a či priam „gén“?) náboženstva musel byť v evolúcii človeka selektovaný ako výhodný! Evolučne najúspešnejšia kultúra, európska, ktorá umožnila zrod vedy a demokracie, stojí nielen na fundamente gréckeho racionalizmu, ale aj judaizmu a kresťanstva. Európska sekulárna morálka je ich dedičstvom (lenže asi aj, bohužiaľ, už iba ich doznievaním). Dawkinso-

Ak dawkinsovský program – zbaviť ľudstvo „vírusu náboženstva“ – je iluzórny, lebo naráža na neprekročiteľné bariéry ľudskej prirodzenosti, možno jednoduchší, minimálny program by mal nádej na úspech: prijatie zásady, že nám nijaká pravda nebola nikdy a nikým zjavená.

súkromnou záležitosťou jedincov. Keby náboženstvá tolerovali vedu a tolerovali sa navzájom. Keby boli schopné prijať kritiku a podobne ako veda ochotné upustiť od svojich tvrdení, ak ich empiria vyvráti. Pripomeňme si osud spisovateľa Salmana Rushdieho: islamské cirkevné autority vyhlásili nad ním trest smrti za jeho román,

va neurobiológia je naivná: ľudský mozog nie je „tabula rasa“, nie je to po narodení prázdny hard disk, do ktorého možno zapísať hocičo. Naivná je aj viera na priamočiare dobrodenie vedy: veda nám poskytuje využiteľnú energiu na svietenie, kúrenie, pohon áut, ale aj pre bomby; lietadlá slúžia turistom, ale aj teroristom.

Nik dosiaľ nedokázal, že počet nových problémov, pred ktoré nás veda stavia, je menší ako počet tých, čo rozriešila. Dnes možno práve závatne rýchly pokrok vedy vyvoláva v ľuďoch neistotu a zmätky a vytvára pôdu pre náboženské interpretácie sveta, prinášajúce istotu a bezpečie.

Svoju skepsu zakladám okrem iného na našej skúsenosti s komunizmom. Marxizmus nebol výplodom chorého mozgu. Bol skôr vyvrhnutím klasického racionalizmu, zavŕšením osvietenstva. Náboženské „predsudky“ sa počas komunizmu podarilo potlačiť, ba možno do značnej miery odstrániť, ale ich miesto nezaujal „vedecký svetový názor“, ale nové mytológie, ktorých podobou sa stal oportunistomsky „pravdivý evolučný epos“ asi môže poslúžiť emocionálnemu uspokojeniu malému počtu inteligentných a vzdelaných jednotlivcov, schopných silnej empatie. Dawkins je jeden z trojice, čo vymyslela termín „brights“ (a pokojne si ho poslovenčime: brajiti) na označenie ľudí, ktorých svetonázor neobsahuje nadprirodzené a mýtické prvky a ktorých morálka je založená na naturalistickom ponímaní človeka. Problém je však v tom, že i keby vedcom na svete bolo sto miliónov (od toho sme ešte ďaleko), ba aj keby toľkoto bolo všetkých brajto na Zemi a všetkých by „evolučný epos“ modernej vedy naplnil zložnou extázou, bolo by to stále iba 1,6 percenta súčasnej svetovej populácie. Niežby ten zvyšok – 98,4 percent ľudí, tvorili sami nábožensky veriaci. Sotva však možno pochybovať, že každý z nich uznáva len svoju vlastnú pravdu, alebo pravdu svojej skupiny, a drží sa jej zubami-nechtami. Poznatky vedy ich nenadchýňajú, ale nudia. Alebo im nerozumejú. Mýtofilný životič vo svojom priemere nemôže byť iný.

Boh mlčí – pravdu nám nik nezjavil

Súčasnemu svetu dominujú dve veľké náboženstvá, kresťanstvo (hlási sa k nemu 33 percent svetovej populácie) a islam (s 20 percentami). Oba odvodzujú svoj pôvod z tretieho zo svetových náboženstiev, judaizmu (0,2 percent ľudí). Každé z týchto troch náboženstiev vyznáva tri rozdielne pravdy. Každé je presvedčené, že len jeho pravda je nespochybniteľná. A to preto, lebo bola zjavená. Zjavená Pravda bola uložená do Svätého písma. Jedna z najväčších pohŕdov súčasného ľudstva je spôsobená tým, že existujú tri Sväté písma s večnou pravdou: židovská Tóra, kresťanská Biblia a islamský Korán. Ľudské skupiny odnepamätajú bojovali medzi sebou o to, ktorá zo súťažiacich a často protikladných právd je tá jedine správna. Tragika 21. storočia je v tom, že skupiny mýtofilných živočíchov viac nebojujú pomocou oštepov a kamenných sekier, ale s využitím úžasne účinných a desivých zbraní, ktoré im poskytujú moderná veda.

Ak dawkinsovský program – zbaviť ľudstvo „vírusu náboženstva“ – je iluzórny, lebo naráža na neprekročiteľné bariéry ľudskej prirodzenosti, možno jednoduchší, minimálny program by mal nádej na úspech: prijatie zásady, že nám nijaká pravda nebola nikdy a nikým zjavená. Čo keby sa raz táto zásada dostala do preambuly Organizácie Spojených národov? Nenastala by samozrejme idyla, Zem by sa nenaplnila mierom a všeludskou láskou – neprestaneme byť živočíchmi ani mýtofilnými, ani skupinovými. Možno by nás však táto zásada spojila dohromady solidaritou hľadajúcich a blúdiciach a pokorou pred oceánom nepoznaného. A možno by sme za najvyššiu hodnotu vyhlasovali už nie pravdu (a najmä nie Pravdu s veľkým P), ale znižovanie bolesti a utrpenia: tam by sme sa zhodli všetci – prežívame ich rovnako.

Zamyslenie (a trochu aj vinš) pod vianočný stromček 2006: Čo keby sme sa my, premýšľajúci ľudia na Slovensku, zaradili do predných radov tých občanov zjednotenej Európy, čo budú zásadu nezjavenia zastávať, brániť, šíriť a presadzovať?

Ladislav Kováč

Keď sa na zlo odpovedá dobrom

zostali porazení – uväznení, popravení, odstavení od rozhodovania o chode spoločnosti.

Mark Kurlansky sa usilovne snaží nájsť korene nenásilia, ako aj príčiny, prečo sa od neho v istej fáze vývoja pôvodne pacifistické hnutia odklonili. Zrejme najmarkantnejším príkladom rozporuplného vzťahu k násiliu, vojne a zabíjaniu sú veľké svetové náboženstvá. V ich svätých knihách sa totiž dajú nájsť tak pasáže, ktoré tieto činy odsudzujú, ako aj také, ktoré ich ospravedlňujú, v niektorých prípadoch k nim až nabádajú. Pre Kurlanského však nie je rozhodujúce, ako Bibliu alebo Korán čítame, ale skutočnosť, že náboženstvá sa stávajú militantnými, keď sa prepoja so štátom: „Štát musí viesť vojnu, pretože bez vojny by sa musel vzdať politiky sily a upustiť od svojej úlohy usilovať sa o získanie výhody nad inými národmi, vydajúc sa tak napospas ostatným. A tak náboženstvo, ktoré je v službách štátu, je náboženstvom, ktoré nielen uznáva vojnu, ale sa modlí za víťazstvo.“ Vládcovia potom konajú v presvedčení, že Boh stojí na ich strane, pomáha im a privedie ich k zaslúženému víťazstvu.

Kurlansky vidí dedičov pôvodného, protivojnového ducha náboženstiev v tých kresťanských prúdoch, ktoré odmietli spojenie so štátom a chceli napodobniť prvých kresťanov – apoštolov nenásilia. Práve príklady katarov a husitov dokumentujú krehkosť odmietania násilia. Keď sa katari museli brániť proti križiakom, došlo k rozkolu. Časť z nich odmietala pozdvihnúť zbrane, niektorí však začali bojovať. Hoci Kurlansky pripúšťa, že katari by možno boli vykynožení tak či onak, prístupím na ozbrojený odpor však podľa neho morálne prehrali, pretože sa pridali na stranu násilia. Kým hromadné násilie neustane, keď jeden človek prestane bojovať, nenásilie sa skončí, keď čo i len jeden bojovať začne. Táto krutá pravda platila aj pre českých husitov. „Boží bojovníci“, známejší práve vojny, ktoré viedli v prvej polovici 15. storočia, pôvodne odmietali násilie, čakajúc na druhý príchod Krista. Neskôr sa však k nemu uchýlili s rovnakým zdôvodnením ako ich nepriatelia – vykonávali vôľu Božiu a v jej mene šíрили hrôzu po strednej Európe. Medzi bojovnými táboritami vyčnieval Petr Chelčický, teológ a mysliteľ, ktorého učeniu Kurlansky venuje pomerne veľa priestoru. Nepravdovoje to, keď vezmeme do úvahy, že Chelčický podkladal svoje tézy takmer rovnakými argumentmi, aké používa sám autor. Husitský teológ veril, že vláda je vo svojom vnútre pohanská, pretože nedokáže fungovať podľa Kristovho zákona lásky. Na základe toho dospel k záveru, že pravou úlohou kresťanov je stať sa okrajovou a pravdepodobne aj utláčanou skupinou. Vojnu videl Chelčický ako sprisahanie, v ktorom chudobní boli vtiahnutí do boja za ochranu privilégií bohatých. Ak by všetci odmietli bojovať, tak by bohatí nemali armády a bolo by po vojne. A práve v tomto bode narazil na

stvami. Vďaka tomu sa Pensylvánii pomerne dlho darilo vyhýbať ozbrojenému konfliktu s Indiánmi. Keď však po 74 rokoch získali militantní osadníci vo voľbách prevahu, kolónia postupne upustila od politiky nenásilia a utopický experiment stroskotal. Kvakeri navyše zostali na politickej scéne osamotení, pretože ostatní hlásatelia nenásilia postupne uprednostnili stratégiu neúčasti na spravovaní kolónie. Hlavný dôvod toho, že sa pacifistický štát neudržal dlhšie, vidí Mark Kurlansky v tom, že bol súčasťou väčšieho koloniálneho systému, ktorému bola myšlienka nenásilia cudzia.

Jedným z najzaujímavejších, a relatívne úspešných, príkladov nenásilného odporu proti koloniálnej mocnosti bola „pluhová nežná revolúcia“ novozélandských Maorov. Tí začali 26. mája 1879 orať pôdu, ktorá patrila bielym osadníkom, ale domorodci ju považovali za svoju. Keď vláda začala oračov zatýkať, tí poslúchli radu svojho vodcu Te Whitiho, aby neodporovali. Radšej sa nechali deportovať na Južný ostrov. Aj keď sa polícia podarilo zatknúť Te Whitiho a presídliť ho, Maori pokračovali v nenásilných protestoch, napríklad odmietali platiť dane a v roku 1897 sa vrátili k taktike orania pôdy kolonizátorov. Hoci sa im nepodarilo získať svoju zem späť, Kurlansky pripisuje nenásilnému hnutiu maorských oračov zásluhu za to, že vďaka nemu sa pôvodní obyvatelia Nového Zélandu vyhli genocíde. Zároveň sa rečnícky pýta, ako by francúzski alebo španielski kolonizátori reagovali na podobnú vlnu nenásilného odporu alebo či by sa americkí Indiáni vyhli tragickému osudu, keby sa aj medzi nimi objavil líder typu Te Whitiho. Čiastočne si však sám odpovedá, keď pripomína, že takí vodcovia sú zriedkaví.

Kurlansky sa pohybuje na tenkom lade predovšetkým pri hodnotení dvoch svetových vojen. Obdivne a často obšírne sa venuje prípadom tých, ktorí sa odmietli zapojiť do vojnového šialenstva, ktoré urobilo z Európy rumovisko. Väčšinou však spomína prípady Britov a Američanov, čiže príslušníkov národov, ktorých územie nebolo vojensky okupované. Ak by skutočne platila jeho téza, že prvá svetová vojna spravila vojne také zlé meno, že sa väčšina ľudí postavila proti nej, tak by o dve desaťročia neskôr poslúchli Chelčického, odmietli bojovať a vojna

by bola nemožná. Namiesto toho poslúchli Hitlera a Mussoliniho a podieľali sa na najväčšom krvavom kúpeli v dejinách. Mark Kurlansky sa snaží polemizovať aj s názorom, že nacisti boli nepriateľom, ktorému sa nedalo čeliť inak ako ozbrojeným bojom. Správne poukazuje na to, že státisíce židov boli zachránené vďaka nezištnej pomoci a obeť jednotlivcov, ktorí ich ukrývali alebo im umožnili útek do bezpečia. Neponúka však presvedčivé argumenty, že nenásilný odpor by zachránil tých šesť miliónov židov, ktorí zahynuli v koncentračných táborech a getách alebo sa stali obeťami popravčích čiat. Bulharsko a Dánsko, ktorým sa podarilo zachrániť takmer celú svoju židovskú populáciu, cituje ako príklady, že nenásilný odpor bol aj zoči-voči nacistom účinnejší ako ozbrojený boj vo Francúzsku, Holandsku alebo Poľsku. Nepripúšťa alternatívu, že Nemecko nevytváralo na tieto krajiny príliš veľký nátlak z obavy, aby sa nepripojili

obetou hinduistického fanatika a India sa vybrala smerom, ktorý by s najväčšou pravdepodobnosťou neschvaľoval. Gándhí vyhral bitku za nezávislosť Indie, ale prehral vojnu o jej budúcnosť. Tragédia nenásilného odporu je v tom, že sa dá potlačiť oveľa jednoduchšie ako násilie – práve násilím.

Ak môže nenásilná občianska neposlušnosť niekedy uspieť, tak je to v prípadoch, keď sa obráti voči autoritám, ktoré sa zdráhajú použiť silu alebo od jej použitia rýchlo ustúpia. Aj keď boj za občianske práva černochoch v USA sa nezaobišiel bez brutality zo strany polície, jedným z predpokladov jeho neskoršieho úspechu bolo, že sa odohrával v demokratickej krajine, kde výklad práva nie je monopolom jednej osoby alebo strany. Trocha z iného súdka sú „nežné revolúcie“ roku 1989. Podľa Kurlanského sa komunistické režimy v Európe zrušili, pretože vytrvalosť disidentských hnutí postupne podkopávala ich základy. Aj keď išlo

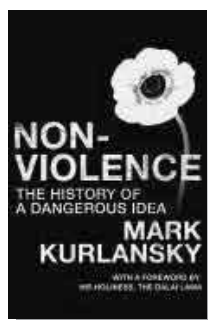
Pre Kurlanského nie je rozhodujúce, ako Bibliu alebo Korán čítame, ale skutočnosť, že náboženstvá sa stávajú militantnými, keď sa prepoja so štátom.

k Spojencom (v prípade Bulharska), alebo nezačali povstanie proti nemeckej okupácii (v prípade Dánska). Príčiny a následky historických udalostí nie sú vždy také jednoznačné, ako by sme si želali.

Možno aj samotný autor vnútorne cítil, že úspešnosť pasívneho odporu voči brutálnym diktatúram je skôr zbožným želaním ako realitou, a tak sa druhej svetovej vojne nevenoval tak obšírne ako niektorým menej dôležitým udalostiam. Nemohol však vynechať ikonu neodporovania zlu Máhatmu Gándhího. Ani v jeho prípade sa nevyhol otázke, či výsledok nenásilného odboja súvisí s tým, kto je nepriateľ. Napriek Orwellovej poznámke, že Gándhí by so svojím prístupom nespúšťať voči Sovietom, ako aj početným argumentom, že otec indickej samostatnosti mal šťastie, že sa vzoprel relatívne umiernennej koloniálnej mocnosti, Kurlansky trvá na tom, že jeho koncept občianskej neposlušnosti je uskutočniteľný kdekolvek a kedyolvek. Lenže samotný Gándhí sa stal

o diktatúry, snažili sa držať verejnú mienku na svojej strane. Keď stratili dôveryhodnosť u svojich obyvateľov a zistili, že sa nemôžu spoľahnúť na vojenskú pomoc z Moskvy, pod tlakom okolností sa zrušili ako domček z karát. Autor pripisuje veľký význam „malým každodenným víťazstvám“, vytvoreniu paralelnej spoločnosti vo forme bytových seminárov alebo environmentálnych združení. Cituje Václava Havla, podľa ktorého medzi týmito dvoma realitami vznikne napätie a nedokážu trvalo spolunažívať. Reformné hnutie v roku 1968 ešte víťazstvo neprinieslo, ale pre Kurlanského bolo zárodkom udalostí o dve desaťročia neskôr. Nenásilie totiž nie je izolovaná akcia, ale dlhodobý proces, ktorý zahŕňa aj bolesť a utrpenie. Hoci predstava, ktorú vo svojej knihe prezentuje, je nepochybne utópiou, nádej na jej realizovanie mu dodáva hlas Williama Penna zo 17. storočia: „Niekoľko začať musí.“

Tomáš Mrva

- Mark Kurlansky
- Nonviolence: The History of a Dangerous Idea
- Jonathan Cape
- 2006
- 224 strán
- 12.99 £

K keď jednotlivec zabije jednotlivca, je to zločin, ktorý každá civilizovaná spoločnosť odsúdi. Keď štát vedie vojnu, v ktorej umierajú tisíce, tak zabíjanie schvaľuje a od svojich občanov požaduje, aby sa na ňom zúčastnili. Tento morálny paradox sa ako nič vinie knihou amerického spisovateľa Marka Kurlanského *Nonviolence: The History of a Dangerous Idea*. Aby predišiel akémukoľvek nedorozumeniu, hneď na úvod zdôrazňuje, že nenásilie nie je pacifizmus. Ten je totiž podľa neho pasívny a neškodný, zatiaľ čo nenásilie je aktívne a (pre štát) nebezpečné: „Nenasilie, presne tak ako násilie, je spôsob presvedčania, technika politického aktivizmu, recept na získanie

Dejiny nenásilia sú poväčšine zástupom morálnych víťazov, ktorí však v realite každodenného života zostali porazení – uväznení, popravení, odstavení od rozhodovania o chode spoločnosti.

prevahy.“ Kurlansky je presvedčený, že nenásilie nie je výsada hŕstky utopistov a rojkov, ale účinná, hlboko morálna zbraň, ktorou sa dá otupiť agresivita protivníka a v konečnom dôsledku dosiahnuť víťazstvo. Pri čítaní o osudoch jednotlivcov a spoločností, ktoré sa vydali na cestu odmietania akéhokoľvek násilia, sa však nemožno zbaviť pocitu, že dejiny nenásilia sú poväčšine zástupom morálnych víťazov, ktorí však v realite každodenného života

problém nevyhnutnosti odmietnutia násilia úplne všetkými. Dejiny ľudstva však naznačujú, že ide o neuskutočniteľnú utópiu.

O jej realizáciu sa snažil William Penn mladší, ktorý chcel koncom 17. storočia spraviť z Pensylvánie pacifistický štát. Parlamentné zhromaždenie tejto kolónie kontrolovali kvakeri, ktorí si uplatňovali výhradu svedomia voči službe v armáde, podporovaní ďalšími pacifistickými kresťanskými spoločen-

Fabio Lucca, bez názvu, 2003 – 2006

Dlho mať niekoho

Rozhovor s Evou Sirackou a Jánom Sirackým

Narcisy, jabĺčka aj škriepne panie

Mimovládna organizácia Liga proti rakovine vlni oslávila 15. výročie ako veľmi úspešný projekt. Podarilo sa vám osloviť sponzorov a viacerými dobre pripravenými kampaňami aj verejnosť.

Eva: Máme úžasne dobrý pocit, že z týchto získaných finančných prostriedkov môžeme pomáhať. Formy našej pomoci sú rôznorodé. Finančná podpora rekreačných pobytov onkologických pacientov a špeciálne detských onkologických pacientov. Rozsiahle finančné sponzorovanie hospicových služieb pre onkologických pacientov, ubytovanie rodičov počas hospitalizácie detských onkologických pacientov, finančné podpory onkologickým pacientom, ktorí sa ocitli v dôsledku ochorenia vo finančnej núdzi. Finančné sponzorovanie projektov onkologickej výchovy na stredných

informácie, skríningové programy, výchova na školách a po liečbe rehabilitácia, starostlivosť o detských pacientov, o ich rodičov, o pacientov vo finančnej núdzi. Je skutočne veľa oblastí, ktoré finančne pokrývame. Realizáciou všetkých týchto aktivít si v priebehu týchto rokov Liga proti rakovine, myslíme, získala vo verejnosti kredit dôveryhodnosti a táto dôvera verejnosti veľmi teší – je povzbudením pre všetkých nás, ktorí v Lige proti rakovine pracujeme.

Všetci poznajú Deň narcisov, symbol finančnej aj morálnej podpory vašej organizácii – či už ozajstných živých kvetov, alebo odznačikov, ktoré začiatkom apríla mnohí pyšne nosia na kabátoch po meste. Počas dňa jablk na jeseň rozdáte chemicky neošetrené, výborné slovenské jabĺčka. Na prvý pohľad to vyzerá idyllicky...

Eva: Je to krásny pocit, keď počas Dňa narcisov vidíme všetkých tých

A mladí v tento Deň narcisov chodia, rozdávať žlté narcisy a brožúry po uliciach a smejú sa, je to úžasné a treba sa usmievať s nimi.

Pacienti hovoria – aj o tabuizovaných otázkach

Tento rok ste v októbri usporiadali prvýkrát na Slovensku Fórum onkologických pacientov. Nie lekárov, ako býva zvykom, ale pacientov. Podobné podujatie ste vyskúšali už na Chemoterapeutických dňoch v Košiciach minulý rok. Čo vás k tomu viedlo? Sú onkologickí pacienti iní ako ostatní?

Ján: Onkologický pacient, to nie je len operácia, ožarovanie, chemoterapia. To je aj neistota, čakanie, strach, úzkosť, úľava, radosť z dobrého výsledku, obavy z recidívy – čo bude potom, čo rodina, zamestnanie, budúcnosť. A toto všetko tak akosi určuje, že naša starostlivosť

Mali sme možnosť porovnať výpovede bielych, čiernych, chudobných, bohatých... a vy zistujete, že všade pacient vie, že existujú nejaké nové, veľmi moderné prístupy a dožaduje sa ich. Príde k lekárovi a lekár povie, áno, vieme o tom, existujú, ale nemocenská vám tento spôsob liečby nemôže uhradiť. Naši pacienti tu na Slovensku si tiež myslia, že existujú moderné, najmodernejšie spôsoby liečby, ale že nie každý ich môže dostať. Nie je to len problém financovania liekov, ale hlavne voľba najvhodnejšej liečby pre daný typ, lokalizáciu a rozsah nádoru. To je však celosvetový problém.

Blízki i ďalekí

Slováci sú tradične zameraní skôr na rodinu. Z vašich výsledkov vidno, že ste ich dokázali nadchnúť pre celorepublikový projekt. Aké argumenty najviac platia?

Eva: Sú rozdiely aj v regiónoch. My sme napríklad dali peniaze do Trstenej, je tam moderná nemocnica, aby vybudovali paliatívne oddelenie, vlastne taký hospic. Ja som tam bola a pýtala som sa, ako to funguje, či majú dlhé čakacie lehoty, lebo to býva najväčší problém. Povedali mi, že nie, Oravania majú pocit, že sa

naraz bola vedomá, že sú tam, v tej budove, pod touto strechou. Nebyť sám. Mať niekoho. To mi v evanjeliách vždy pripomína rybník v Betesde. Okolo ležali chromí a čakali na ozdravujúci pohyb vody. Jeden tam ležal už tridsaťšesť rokov. Ježiš prišiel a opýtal sa ho, či chce byť zdravý, a on povedal: „Ale ja nemám nikoho, kto by ma k tej vode priviedol.“ To je v našej onkológii samozrejmosť, že pacienti dlho niekoho potrebujú. Tu sa nekončí operáciou a ožarovaním. Oni potrebujú dlho niekoho. A na to sme asi tu.

Eva: Pred osemdesiatym deviatym chodila rodina za pacientom väčšinou denne. Vtedy sa však ľudia nechceli rozprávať o chorobe, nechceli byť informovaní. Pamätám sa, že sa veľakrát stalo, že pacient zomieral a rodina ostala vonku, báli sa, a ich blízkeho človeka na druhý svet odprevadili lekár a sestra. Ale faktom je, že rodina mala viac času. Dneska tu pacient leží a týždeň sa u neho nikto nezastaví, lebo všetci sú zamestnaní, podnikajú, cestujú, a potom mobilom zavolajú: Ako sa máš, nepotrebuješ nič? ...

Víby, Samaritáni a Venuše

Podpora pacientov môže mať rôzne formy...

Foto archív K&S

školách, podpory preventívnych a skríningových projektov celoštátnych, poradenských služieb. A je to taký dobrý pocit, že sa nám za tie roky podarilo tak akosi získať verejnosť pre takúto charitatívne aktivity. Pomáhajú nám študenti, skauti, športovci, penzisti, školy, úrady, banky, podniky. Mnoho, mnoho ľudí. Sme im veľmi vďační.

Čo dobré aj čo zlé ste sa dozvedeli o Slovensku počas svojej pätnásťročnej práce v organizácii? Akí sú naši ľudia? Ako reaguje spoločnosť? Dajú sa nájsť nejaké zovšeobecňujúce črty?

Eva: Keď sme pred pätnástimi rokmi začínali, neboli ešte žiadne neštátne charitatívne organizácie. Verejnosť bola zvyknutá, že v oblasti zdravotnícko-sociálnej má všetko zabezpečovať štát. A tak sme začali podporovať a pokrývať tie oblasti, ktoré nie sú striktné v náplni štátnej zdravotnej správy. Úplne zjednodušene v onkológii to, čo je pred diagnózou, a to, čo je po liečbe. To je prevencia,

mladých, dospelých aj starších, ako oslovujú ľudí, usmievať sa, aj tí oslovení sa usmieávajú a dávajú peniaze do pokladničky. To je predsa úžasná a radosná transformácia ľudí. Jeden z dôležitých faktorov je transparentnosť aktivít – prijímanie a rozdávanie v Lige proti rakovine. Verejnosť je oprávnená veľmi citlivo na dôveryhodnosť dobročinných organizácií.

Bolo a je to vždy také optimistické?

Eva: Spomínam si, že tie prvé roky sa objavovali také staré panie, nechcela som povedať baby, ktoré sú také škriepne, jedna dokonca prišla za mnou až na Ligu. Povedala, že to je obťažovanie, že ona si to vyprosí, že za ňou chodili. A ja jej hovorím, ale pani, jednoduchá vec, mali ste si len pripnúť ten kvietok, nemuseli ste do pokladničky vôbec nič dať, a už len tým prejavíte sympatie ľuďom, ktorí nie sú takí šťastní ako vy, že sú zdraví... A ona že to dá do novín. Tak jej hovorím, ale pokojne, aj ma tam napíšte, ja sa pod to podpíšem.

o onkologického pacienta sa nekončí po skončení liečby. Pacient nás potrebuje, my ho nesmieme opustiť, on potrebuje mať niekoho, na koho sa môže vždy obrátiť so svojimi problémami. Snažíme sa, aby pacient neostal sám.

Aký bol prínos Fóra onkologických pacientov?

Eva: Napríklad sa ukázal obrovský pokrok v tom, ako pacienti hovoria o svojich problémoch, dokonca aj o takých, akým je to najväčšie tabu: sexualita a rakovina. Vystúpila tam jedna pani a úplne normálne rozprávala, aké mala problémy s manželom, keď sa vrátila po operácii, že potom išli spolu k psychológovi, sadli si a poradili sa.

Mali ste pre vaše fórum aj zahraničný vzor?

Eva: Samozrejme. Riaditeľka najvýznamnejšej svetovej organizácie, Medzinárodnej únie proti rakovine, prišla, a dala nám materiál z takýchto fór, ktoré sa robia po celom svete.

o svojho rodiča majú sami postarať. To sú regióny, kde bola vždy chudoba, aj to tie rodiny zrejme držalo spolu. Chcú mať chorého radšej doma. Okrem toho sú mnohí nezamestnaní, takže odpadá problém „Panebože, kam toho rodiča dám, lebo ja musím do roboty, kto sa teraz bude starať“. Samozrejme, čím väčšie mesto, tým väčšia anonymita.

Ján: Pred viacerými rokmi som operoval jednu Rómku, mladé žieňa, jej manžel bol vajdom tej komunity. A on potom prišiel za mnou, či by som nevybavil, aby mohol on a jej bratia ostať aspoň vo foyer prvú noc po operácii. Boli s tým ťažkosti, lebo sa aj vrátenci báli, aby neboli nejaké nepríjemnosti, ale nakoniec sa to podarilo a celá rodina tam tú noc strávila. Pacientka prekonala operáciu, ráno – samozrejme prvý deň po operácii nie je ružový, všetko bolí, človek je ospalý – bola taká umrnčaná a ja som jej potom pri vizite hovoril, že dole je jej manžel, bratia... A ona sa začala usmievať. „Vážne? Neni možné... Oni tam boli?“ Jej duševný stav sa úplne zmenil, lebo si

Eva: My tu máme skupinu dobrovoľníkov, volá sa Víba. Je to taká spirituálna pomoc. Veľmi dobre fungujú. Niektorí pacienti hovoria: „Viete, mne stačí už len to, že niekto príde a pohladí ma.“ Niektorí už ani nie sú schopní rozprávať. Možno tá blízkosť niekoho živého, kto sa oňho zaujíma, je pre pacienta cennejšia než uponáhľaný príbuzný, ktorý povie: „Mami, potrebuješ niečo? Ja ti brnkem,“ – a je preč. My už desať rokov robíme Linku pomoci, kde sa často pohybujeme na hranici profesionality, psychológie aj duchovna. Je večne obsadená, lebo pacienti sa potrebujú vyroznávať, potrebujú nejakú bútlavú vrbu, potrebujú niekomu to svoje bremeno odovzdať. To je tiež veľký pokrok. Za tie roky som všeličo zažila. Dobré si pamätám pána docenta Ďurkovského, ktorý tu bol mojím šéfom. Bol nesmierne vzdelaný, pacientovi sa z odbornej stránky veľmi venoval. Ale bol taký mlčanlivý. My sme ho po rokoch angažovali do Linky pomoci, kde sedel a počúval pacientov. Raz mi povedal: „Vieš, Eva, až teraz som si uvedomil, čo sme tým

pacientom ostali dlžní.“ A mne to úplne vyrazilo dych.

Často ste si zrejme uvedomovali, že to nemusia byť vždy tí najbližší, ktorí vedia a chcú pomôcť človeku v ťažkej situácii...

Eva: Preto sme veľmi začali podporovať rôzne kluby, svojpomocné skupiny ľudí, ktorí majú ten istý problém. Keď sme založili klub Venuša, zistila som, koľko strašných problémov bolo v rodinách žien po amputácii prsníka, tie ženy mali pocit znevrotenia. Niektoré boli zlostné: prečo práve ja a nie moja suseda. Ale tým stálym kontaktom, keď zistili, že sú na rovnakej úrovni, sa tie vypuklé momenty strácali a uhládzali. Už roky spolu chodia na rekondičné pobyty, už sa vzájomne poznajú. Keď jedna zomrie, všetky tam prídu, berú to ako život, dívajú sa na to inak než pred šestnástimi rokmi...

Ján: Nie sú samy... Často sa spomína milosrdný Samaritán. On zbadal raneného a chcel ho vidieť, prešiel na druhú stranu a pomohol mu a potom ho naložil na svojho osla, zaviezol ho do hostinca a hostinskému povedal, aby sa o neho staral, dal mu peniaze a povedal, že keď sa zo svojej cesty vráti, znovu sa zastaví. On ho nepustil.

Eva: Vo Viedni urobili svojpomocný klub mužov manželiek, ktoré sú postihnuté rakovinou. My sme sa tomu najskôr smiali, či vám tam budú chodiť... A boli sme prekvapení, keď nás tam raz pozvali. Sedelo tam asi dvanaásť mužov, ktorí rozprávali, že keď manželka prišla domov, nehovorila, ako sa postupne jeden druhému začali zverovať s problémami... Jeden povedal: „Pre mňa je takáto návšteva, ako keby som prišiel na čerpaciu stanicu a do svojho motora natankoval pohonnú látku.“ To sa mi veľmi páčilo. To sú problémy, ktorými sa okrem vyspelých štátov, kde Ligy fungujú už roky a neustále vylepšujú svoju prácu, nikto nezaoberal.

Máte „pravdivý príbeh“ zo svojej praxe, ktorý dokumentuje „silu ľudskosti“?

Ján: Pred niekoľkými rokmi ležala u nás na oddelení jedna pani, známa prekladateľka anglickej literatúry. Bol to inoperabilný zhubný nádor, ktorý nereagoval na žiadny náš liečebný zásah. Tá pani pomaly zomierala. Vedela, že zomiera. Každý deň, keď som išiel k nej na vizitu, úpenlivo som rozmýšľal, čo jej dnes poviem. Po vizite som si opakovane uvedomoval, že som jej zasa hovoril nepresvedčivé a nezmyselné frázy. Vždy som sa potom hanbil a doteraz mám smutný pocit, keď si na to spomeniem. Táto pani bola vždy „vyššie“ ako ja sám. Opakovane mi hovorila: „... pán doktor, však to je tiež etapa nášho života, aj keď je to odchádzanie.“

A mám rád jednu úplne vymyslenú romantickú sentimentálnu rozprávku. V izbe starého domu leží ťažko chorý mladík a díva sa do okna, ako sychravé novembrové počasie odtrháva zo stromu jeden list za druhým. V týchto dlhých, smutných dňoch nadobudne chorý chlapec presvedčenie, že keď odpadne posledný list, tak zomrie. Rozpráva to svojmu priateľovi a ten v noci namaľuje niekoľko krásnych jesenných listov a upevní ich pevne na ten strom. Pacient zisťuje potom každé ráno, že ešte stále sú na strome listy, prestáva myslieť na smrť a uzdravuje sa. Veľmi často som si prial namaľovať takéto zázračné, rozprávkové listy a vyvesiť ich na stromy pri oknách našej nemocnice.

Zbohatlíci a dobrovoľníci

Na tlačovej konferencii ste raz povedali, že od zbohatlíkov ste nedostali nikdy nič. Dávajú najmä ľuďa, ktorí majú osobnú skúsenosť s rakovinou?

Eva: My si niekedy uvedomujeme, že mnohé diania na Slovensku sa, bohužiaľ, dejú pod vplyvom asi tak osemdesiatich percent ľudí, ktorí nie sú na vyššej kultúrnej úrovni, a potom to tak aj dopadá. Ten zvyšok, ktorý by to chcel udržať, potom ťažko prerazí cez spoločenskú mienku. Bude potrebná výmena generácií. Len sa obávam, aby tu nevznikla len konzumná spoločnosť.

Ján: Predtým bol materializmus reprezentovaný marxizmom, teraz je materializmus reprezentovaný konzumom. Konzum mení psychiku ľudí. Ťažko sa táto etapa bude prekračovať...

Eva: Vrstva tých, povedzme zbohatlíkov, miluje médiá a pre médiá sú zbohatlíci ekonomicky atraktívna skupina. Láska k blížnemu a rozdávanie nie sú atraktívne ani pre médiá, a tak akosi ani pre nich. Samozrejme, nie každý bohatý je zbohatlík. Zbohatlík je stav duše, nie bankového konta. Mali sme jedného dôchodcu, ktorý nám dával štyridsať korún mesačne, lebo mu zomrela manželka na rakovinu, my sme si to veľmi vážili, lebo sme videli, že rozumie našej práci. Raz zase prišiel jeden pán, vytiahol štos tisícokorunáčok a povedal, aby sme sa ho nepýtali, kto je, a že nechce ani nijaké potvrdenie. Je to taký krásny pocit chcieť rozdávať.

Máte dostatok prostriedkov?

Eva: Keď počujete, aké sumy je nejaká dáma ochotná dať za toaletu a ešte sa tým chváli... Trpím tým, že v bohatej spoločnosti nenachádzame porozumenie pre našu prácu, ktoré by sa aj finančne prejavilo. V skutočnosti, žiaľ, často nejde o sponzorstvo, ale o reklamu. My sa usilujeme vychovávať spoločnosť aj k tomu, že charitatívne organizácie by nemali uvádzať sponzorov. Vo výročných správach zahraničných Líg, ktoré dostávame, nie je meno jediného sponzora. Ani my sme ich teda vo výročnej správe neuviedli. Mnohí sa však pýtajú prečo? A s tým máme problémy. Alebo nám povedia: Idete robiť Deň narcisov, dobre, dáme vám päť tisíc korún, ale musíte nás uviesť tam a tam, na webovej stránke atď. Akoby sme tu mali reklamné oddelenie. Mne sa už párkrát stalo, že som povedala ďakujeme. Pritom to bola firma, ktorá si to bez problémov mohla dovoliť.

Lige proti rakovine sa ponúka ľahko dostupný zdroj peňazí: farmaceutické firmy. Čo vy na to?

Ján: Bolo by chybou dostať sa do ekonomických závislostí s farmaceutickým priemyslom. Hodnotenie a propagácia liekov je výsostne oblasť odborníkov lekárov a farmaceutov.

Veľa cestujete, chodíte na medzinárodné kongresy, viackrát ste aj pracovali v zahraničí. Ako sa líši prístup ľudí k rakovine u nás a tam? Aké je vnímanie sociálnych tém? Aká cesta nás ešte len čaká?

Eva: Dobrovoľná práca. Tú nemáme. Vo svete bežne pre charitatívnu organizáciu robia dobrovoľníci. Keď sa nás v zahraničí pýtajú, koľko máme dobrovoľných pracovníkov, tak sa chválime, že keď máme Deň narcisov, behajú ich po uliciach tisícky, ale to je len počas kampaní. V zahraničí je to tak, že ráno príde elegantná pani, sadne si k počítaču, vybaví celú agendu, odíde a nechce za to nič, lebo je doma, nudí sa a jej manžel dobre zarába. U nás sú tiež také ženy, ale robia niečo iné. Hlásia sa k nám dôchodcovia, ktorí si chcú prilepiť. Niektorí ľudia vôbec nechápajú, že pracujú pre charitatívnu organizáciu. Keď sme hľadali účtovníčku, jedna slečna otvorila dvere a rovno povedala: „Keď mi nedáte tridsať tisíc, nemáme sa o čom baviť.“ A bolo to.

O duši a zázrakoch Boli ste vo svojej praxi svedkami tzv. zázračných vyliečení? Aká je vaša osobná teória na liečbu rakoviny nealopatickými liekmi a neinvasívnymi metódami?

Ján: Zázračné vyliečenia. Je to skutočne možné – šanca 1 : 100 000. Princíp – dokázať prinútiť nádorové bunky, aby išli do „naprogramovanej smrti.“ Tak odchádzajú normálne kožné bunky, črevná a iné. Splnia svoju funkciu a majú naprogramovaný koniec. Intenzívne sa pracuje na tomto probléme. Ale ešte dnes je to len a jedine operácia, ožarovanie, chemoterapia.

Čo hovoríte na boom liečiteľov? Necítite to ako zlyhanie lekárov?

Eva: Lekári sú väčšinou proti liečiteľom vtedy, keď pacienta presvedčujú, aby nešiel na operáciu, chemoterapiu a podobne. Viacerí nemáme nič proti tomu, keď sa pacient zaujíma, či by sa nenašlo niečo, čo by mu zvýšilo obranyschopnosť, nič nenamietame, ak chce navštevovať meditácie, jógu... Samozrejme, liečiteľia môžu dosiahnuť veľmi dobré výsledky. Ibaže v tých štátoch, kde to už dlhé roky funguje, ich štát kontroluje. Musia dokladať, že vedia, čo to je anatómia, fyziológia... Tu si môže každý robiť, čo chce. Keby som si vyvesila na bránu cedulu, že liečim nejakou zázračnou metódou, som presvedčená, že prídu desiatky ľudí a budú mi veriť.

Ján: Tento boom má zrejme dva aspekty. Po prvé je to hľadanie poslednej šance a po druhé je za tým aj psychologický aspekt. Liečiteľia majú to, čo mnohí lekári nemajú alebo nemali: čas. Ani ja som nemal čas. Pacientka išla po operácii domov, ja som jej rýchlo rýchlo hovoril, čo má robiť a ona sa zabudla pýtať. Možno by sa aj pýtala, ale ja som sa tváril, že nemám čas. Teraz môžem robiť pokánie, lebo pracujem pre Linku pomoci, a keď pacientka zistí, že sa na niečo zabudla opýtať, môže to urobiť dodatočne.

Eva: To je tvoj malý očistec. Ale lekári naozaj nemajú čas. Pacient príde a vidí, že už čaká päťdesiat ďalších. Dobré, v ambulancii by som to odpustila, ale hore na oddelení, alebo keď pacient ide domov, tam by mali mať čas. V moderných centrách je vždy psychológ. On je prvý, ku komu pacient prichádza, psychológ ho otipuje, či je schopný prijať diagnózu v plnej miere, či nie je labilný atď. Aj potom má pacient možnosť praveľne konzultovať svoje problémy. Na to u nás, žiaľ, nie sú peniaze, hoci podľa mňa je to veľmi dôležité.

Ako je to so vzťahom duše a tela? Pacient s vážnou chorobou iste prechádza aj duševnými, či priam duchovnými zmenami...

Eva: Problém duše a tela sa rieši na celom svete. Zisťuje sa, že nie je dokonalá pregraduálna výchova lekárov, najmä pokiaľ ide o také vážne choroby, akou je rakovina. Na kongresoch sa neustále hovorí, že sa výchova lekárov musí zmeniť, aby mladý človek, ktorý vyjde z fakulty, nemal bohorovný pocit, aha, ja som pán doktor.

Dva ja

Prečo ste si obaja vybrali ako svoju špecializáciu práve rakovinu? Je to táto choroba, ktorá vás dala dokopy, či až vaše zoznámenie predurčilo túto špecializáciu?

Eva: Ja som už vyše roka pracovala na onkológii, keď Ján prišiel z vojenčiny. Začal pracovať na gynekológii. Ja som bola lepšia v angličtine, on mal zasa lepší backhand v tenise. A tak sme začali jeden druhému pomáhať v tých slabostiach. Ale to

podstatné bolo, že sme sa obaja sústavne začali pýtať „prečo“. Prečo nádor tejto pacientky neodpovedá na ožarovanie a prečo taký istý nádor u druhej pacientky úplne zmizol po ožarovaní. Prečo sú nádory, ktoré veľmi dobre odpovedajú na chemoterapiu, a druhé vôbec. A to slovo „prečo“ sa stalo takým našim spoločným slovom.

Poznamenala vás nejaká vaša práca?

Ján: My sme po tých rokoch profesionálne deformovaní. Po prvé sa čierno-bielo dívame: pacient/ka príde na vyšetrenie a my v prvom rade chceme vylúčiť alebo dokázať, že má rakovinu, čo mnohí praktickí lekári chcú zisťovať až nakoniec. Keď sa zistí, že nemá, tak sme šťastní. Pacient/ka však má všelijaké ťažkosti, no my ich bagatelizujeme, lebo pre nás je podstatné, že nemá rakovinu. Po druhé – my sme onkologickí

Foto archív K&S

EVA SIRACKÁ

V roku 1951 promovala na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pracovala v Onkologickom ústave a v Ústave experimentálnej onkológie SAV. V roku 1990 založila Československú Ligu proti rakovine a stala sa jej prezidentkou. Za prácu v boji proti rakovine jej bolo udelených viacero vyznamenaní a ocenení, napr. Pribinov rad I. triedy, cena Významná žena vo svete udelená parlamentom Českej republiky, Svetová medicínska organizácia ju zaradila medzi 65 popredných lekárov sveta. V Európskej asociácii líg proti rakovine reprezentuje región strednej a východnej Európy. Má rada prírodu, obľubuje barokovú hudbu.

hypochondri. Keď ma dva dni bolí hlava, tak v prvom rade myslím na mozgový nádor...

Eva: Všetci nie sú takí...

Pracovať s rakovinou musí byť psychicky veľmi náročné. Aký je váš spôsob psychohygieny?

Eva: Pre mňa bolo vždy psychohygienou „vyrádiť“ sa na záhrade. Keď som ja mohla orylovať a okopať pol záhrady, pomohlo mi to. Niektorí možno číta, pozerá nejaké filmy... Fyzická námaha vie pomôcť.

Ján: Rýľovanie na záhrade je určite zdravé. Ale hrať tenis je oveľa zábavnejšie. Aj motať sa po starožitníctvach a hľadať staré plachetnice a staré romantické obrazy, kde slnko zapadá na horizonte mora a pohľadíť všetky tie staré veci, ktoré už nikto nepotrebuje.

O obrazoch, písaní a knižkách

Stretávate sa denne s utrpením, s vážnymi problémami ľudí. Aký typ umenia si vyberáte? Čo si vás vie získať?

Ján: Tma a svetlo. Mám rád svetlo ďaleko v temnotách a dlhú cestu k nemu. To ja taká priestorová kompozícia starých obrazov prírodných scenérií. Vpredu je vždy človek,

zbiera drevo, kosí, orie, niečo robí. V druhej priestorovej rovine je panoramatický obraz krajiny. Taký tmavý, akoby pod mrakom. Úplne vzadu je slnkom ožiarená, vysnívaná, romantická scenéria rozprávkovej krajiny. Krajina snov osvetlená predivným svetlom.

Myslíte si, že umenie môže ľuďom s rakovinou pomôcť? Majú vo svojej ťažkej situácii chuť pozerieť alebo čítať niečo vážne?

Ján: Dost ťažko je vžiť sa do duševného stavu onkologického pacienta, keď už je zasa doma, po ukončení liečby. Mnohí žijú dlho v strese očakávania niečoho zlého. Mnohí nájdu pokoj a čas na zamyslenie. Myslím, že napríklad TV svojimi programami prináša málo pokoja pre ľudí, ktorí potrebujú povzbudenie a pohladenie.

JÁN SIRACKÝ

Lekársku fakultu Univerzity Komenského v Bratislave absolvoval v roku 1950, pracoval v Ústave patologickej anatómie, na gynekologickom oddelení Onkologického ústavu v Bratislave. Bola mu udelená Národná cena SR za dôkaz bunkovej heterogenity ľudských nádorov, Štátna cena Československa za nové prístupy ku skorej diagnostike rakoviny maternice, Cena britskej kráľovnej – Queen's Award za práce v oblasti platinových protinádorových preparátov. V súčasnosti sa podieľa na charitatívnych aktivitách v rámci Ligy proti rakovine SR, príležitostne sa venuje spomienkovej publicistike (Návraty, Čas na zamyslenie...).

Pán Siracký, vy sám píšete knižky na základe svojich životných skúseností...

Ján: Je to veľké privilégium, že človek aj v takom veku, keď už má hodne šedivé vlasy, môže rozmýšľať a abstrahovať spomienky, a potom napíše nejakých pár riadkov – a naraz má dojem, že to je to, čo chcel povedať. To je taký dobrý pocit – takto som to chcel povedať...

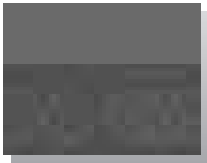
Máte aj nejakú knihu, ktorá vás vie potešiť?

Eva: John Steinbeck – taký jednoduchý naozajstný život, na okraji spoločnosti, a Agata Christie – je múdra, vtipná a jej zločiny sú decentné. A veterinár James Herriot – má lásku k zvieratám a aj k ľuďom aj s ich chybami a smiešnosťami.

Ján: Agata Christie – jej knihy, to je prostredie starej viktoriánskej Anglie. A ja som taký staromódny a anglofil k tomu. Futuristické romány a hry Karla Čapka, lebo to je už dnešok a on to videl už pred tými sedemdesiatimi rokmi. Evanjelíá – to je čítanie o Láске, ktorá prišla na tento svet v osobe Ježiša Krista. Ja mám rád Vianoce, lebo vtedy každý bez rozdielu vierovyznania chce rozdávať, robiť radosť druhým. Vianoce prichádzajú, nenechajme ich zase odísť.

Zhovárala sa Anna Grusková

Sila ľudských príbehov

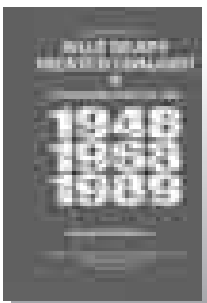
- ▲ Rómovia a druhá svetová vojna
- ▲ Nadácia Milana Šimečku 2006
- ▲ 189 strán
- ▲ 339 Sk

- ▲ Zuzana Kiczková a kol.
- ▲ Pamäť žien
- ▲ Iris 2006
- ▲ 314 strán
- ▲ 299 Sk

- ▲ Miroslav Vaněk (ed.)
- ▲ Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace
- ▲ Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Prostor 2006
- ▲ 412 strán
- ▲ 629 Sk

- ▲ Zuzana Profantová (ed.)
- ▲ Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a) Slovensku po roku 1948, 1968, 1989 I, II.
- ▲ Ústav etnológie SAV, Ústav pamäti národa 2005
- ▲ 283 strán (I. diel)
- ▲ 193 strán (II. diel)
- ▲ 589 Sk (spolu)

Nedávno som dostala od mojej dcéry otázku, čo bola internacionála. Niežby sa nevedela dopátrať informácií sama (možnosť je dnes viac než dosť), ale zaujímala ju moja interpretácia a komentár. Úprimne som sa potešila: po prvé, že mi doma vyrastá kriticky mysliaca osobnosť so záujmom o históriu, a po druhé, že ju (ešte navyše!) zaujíma aj môj názor. Snažila som sa jej otázku zodpovedať čo najkomplexnejšie a zároveň zaujímavou, no znovu som sa presvedčila, že je naozaj zložitá a ťažké vysvetliť stručne akýkoľvek historický fakt, proces či udalosť.

Metóda ústnej histórie vytvára priestor pre „obyčajných ľudí“, ich jednotlivé, spletené osudy, ich prežívania historických úsekov, životné peripetie v osobitom, subjektívnom podaní; prináša to, čo klasickej historiografii chýba – ľudský rozmer.

Ešte komplikovanejšie je to s históriou nedávnu, teda našou „(pred)socialistickou“. Pre „obyčajných“ ľudí nie sú veľmi lákavé čisté archívne dokumenty, nielen pre ich suchý, nezaujímavý tón, ale predovšetkým preto, že bez patričných vedomostí umožňujúcich vnímať daný dokument v širších súvislostiach čitateľov hľad po jasných informáciách nebyva ukojený. V tomto kontexte sa zdá, že metóda oral history (ústnej histórie, histórie zdola, prezprávanej histórie atď.) je vhodným spôsobom zberania informácií, ich ďalšej interpretácie a publikovania. Už aj na Slovensku touto metódou pracuje viac tímov sociálnych vedcov, a dokonca aj výnimky medzi historikmi. Metóda ústnej histórie vytvára priestor pre

„obyčajných ľudí“, ich jednotlivé, spletené osudy, ich prežívania historických úsekov, životné peripetie v osobitom, subjektívnom podaní. Údaje, informácie zakomponované do spomienkových, biografických rozprávání, či memoárovej literatúry sa aj pre „odporcov dejepisu“ stávajú ľahšie strávitelným sústom a zároveň prinášajú to, čo klasickej historiografii chýba – ľudský rozmer. Ako žili ľudia v danej historickej etape? Ako vyzerali ich bežný všedný deň? Čo jedli, ako konali, oslavovali, smútili, čo si mysleli o svete okolo a čo si mysleli o sebe? Na tieto otázky môže priniesť odpoveď výskum realizovaný metódou oral history. Samozrejme, jej kritici ju odmietajú pre subjektívizmus, poukazujú na úskalia nedokonalosti pamäti a spomínania, (seba)štylizácie a nepresnosti, ako aj na ďalšie nedostatky, ktoré táto metóda nesporne má. Iste, v mnohom im môžeme dať za pravdu, ale primárnu odpoveď na podobné komentáre je, že cieľom výskumu realizovaného metódou oral history je zachytiť rozprávanie tak, ako ho spomínajúci práve teraz, v reálnom čase, v priamom prenose pred „našími očami“ konštruuje. Nejde o zachytenie „historicky korektného textu, objektívnej pravdy“, ide o človeka a jeho vlastné rôznymi faktormi (pôvod, vzdelanie, životná skúsenosť, momentálny zdravotný stav, nálada atď.) determinované podanie vlastných súkromných dejín. Po jeho zachytení sa môžeme pýtať: prečo je spomínanie takéto, prečo spomínajúci podal fakty práve týmto spôsobom, prečo niečo zamlčal a niečo vyzdvihol. To je však už iný príbeh, príbeh o analýze textu a jeho interpretácii.

Bádateľské tímy na Slovensku pracujúce metódou oral history sa orientujú, celkom logicky, na skupiny ľudí, ktorých životné osudy sa nedostávajú do „veľkých dejín“ ani okrajovo. Zameriavali a zameriavajú sa na predstaviteľov a predstaviteľky menšinových skupín v tom najširšom zmysle slova. Zaujímajú ich sebaaprezentácia žien, etnických minorít (napr. židovskej, rómskej, maďarskej, českej menšiny), socio-profesijných skupín a podobne. Iný prístup sleduje zasa odraz veľkých dejinných udalostí v biografických rozprávaniach ľudí tvoriacich sociálne, vzdelanostne, vekovo a rodovo rôznorodú skupinu.

K prvej skupine patria výskumné a publikačné aktivity jednej z najstarších mimovládnych organizácií – Nadácie Milana Šimečku (NMŠ) – pripomínajúcej si v súčasnosti pätnásť rokov svojej činnosti. Výskumy odborných tímov pod koordináciou NMŠ boli, ako prvé na Slovensku, už od polovice 90. rokov 20. storočia realizované metó-

dou oral history. Sledovali problematiku česko-slovenských vzťahov (v čase rozdelenia spoločného štátu), neskôr zaznamenávali osudy tých, ktorí prežili holokaust. Po prvýkrát, päťdesiat rokov po skončení druhej svetovej vojny, sa dostali spomienky ľudí preživších holokaust do centra pozornosti odbornej, ale aj laickej verejnosti. Ďalšou skupinou, ktorej hlas nechali zaznieť v nadsačných výskumných projektoch, boli rómski pamätníci spomínajúci na svoje životné peripetie v období vojnového slovenského štátu. Výstupy všetkých spomenutých projektov boli spracované aj do knižnej podoby a stretávajú sa s pozitívnym ohlasom u čitateľov.

Iná marginalizovaná skupina – ženy – bola v centre pozornosti sloven-

ských bádateľiek v rámci medzinárodného projektu Pamäť žien. Ich cieľom bolo zachytiť metódou oral history biografie a názory žien narodených v rokoch 1920 až 1960. Ženy – respondentky tak mali prvýkrát príležitosť samy vyjadriť a interpretovať svoje životné skúsenosti počas štyridsiatich rokov socializmu, reflektovať samy seba v privátnej i verejnej sfére života. V publikácii s rovnomenným názvom členky slovenského výskumného tímu prinášajú spracované interpretácie zaznamenaných rozhovorov, analyzujú proces sebakonstruovania ženských osobností. Zároveň sú v textoch obsiahnuté aj ich vlastné, často osobné, výpovede a komentáre, reflexie seba a práce v projekte. Práve takéto kombinácie textov – životné príbehy respondentov a respondentiek doplnené výpoveďami a komentármi členov/členiek výskumných tímov sú zaujímavým čítaním nielen pre odborníkov. Týmto spôsobom získané reflexie minulosti,

Sedemnáť rokov po „nežnej revolúcii“ tu máme mladú, temer dospelú generáciu s nulovou skúsenosťou s komunistickým režimom, ale často aj s nulovým historickým vedomím.

historických udalostí a celých období nielenže predstavujú prvé kroky po neprebádanom území, ale na dôvažok svojim ľudským rozmerom, človečnosťou sú prijateľnejšie pre rozmanitú čitateľskú verejnosť.

Druhý prístup bádateľov (odraz zlomových udalostí „veľkých dejín“ v privátnej dejinách jednotlivcov) predstavuje napríklad projekt medzinárodného kolektívu sociálnych vedcov a historikov, ktorý bol realizovaný (koordinátorom bol Ústav etnológie SAV) v minulých troch rokoch a výstupom z neho je dvojzväzkový zborník Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948/1968/1989.

Tematicky a interpretačne rôznorodé texty sú prvým pokusom sledovať odraz veľkých politických zlomov v konštrukciách životných príbehov ľudí patriacich do rôznych sociálnych skupín. Zachytené biografické naratívy jednoznačne spája spoločný znak: veľká periodizácia dejín (napr. podľa sociálnych a politických zlomov) sa nezhoduje s individuálnym členením našich súkromných dejín. Každý z nás

má svoje osobné prelomové obdobia, kvalitatívne odlišné etapy života, ktoré môžu – ale nemusia – byť totožné s „veľkými“ dejinnými udalosťami a zmenami.

Napriek množstvu rozličných výskumov realizovaných metódou oral history nemáme na Slovensku zatiaľ vytvorený ani pracovný tím, ani inštitúciu, ktorá by sa týmto spôsobom sústredene venovala zberu údajov o našich najnovších dejinách – našej spoločnej socialistickej minulosti. Iná je situácia v českých krajinách. V roku 2000 bolo v Ústave pro soudobé dějiny AV ČR založené Centrum orální historie. Skupina mladých historikov a sociálnych vedcov sa zamerala práve na najčerstvejšie dejiny. Ich prvý projekt Studenti v období pádu komunizmu. Životopisná interview sa sústredil na mladú generáciu v prelomovom období radikálnej politickej zmeny. Po ňom sa odvážne pustili rovnakým spôsobom do výskumu Politické elity

a disent v období tzv. normalizace. Výsledkom trojročnej náročnej práce je 120 nahratých rozhovorov (v Českej republike 99, na Slovensku 21), z ktorých následným výberom vznikli dva zväzky prepísaných a odborne zredigovaných päťdesiatich rozhovorov (M. Vaněk, P. Urbásek: Vítězové? Poráženi? Životopisné interview. Disent v období tzv. normalizace (I. diel), Politické elity v období tzv. normalizace (2. diel) Prostor 2005) Špecialisti z Centra orální historie však nekončia realizáciou nahrávok rozhovorov ani ich prepísaním, archivovaním, resp. ich zredigovaním a publikovaním. Púšťajú sa do neľahkej, ale inšpiratívnej analýzy a interpretácie zachytených biografických rozhovorov. V čerstvej publikácii Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace predkladajú záujemcom o naše spoločné novodobé dejiny desať interpretatívnych štúdií zachytávajúcej perspektívu predstaviteľov stojacich na opačných póloch vtedajšieho spoločenského spektra. Je to zaujímavé čítanie, ktoré „pamätníkom“ oživí spo-

mienky a prinesie novú perspektívu na prežitú minulosť. Mladšej generácii (ak po ňom siahne, a mala by) prinesie taký druh informácií, ktoré by márne hľadala v našej odbornej historiografickej produkcii. Kniha je príkladom zaujímavej, ale náročnej práce tých, ktorí „podlahli“ kúzlu metódy oral history. Je inšpiráciou, impulzom na prehodnocovanie vlastných názorov a stanovísk a predovšetkým prináša kompaktnú sumu interpretácií obdobia, na ktoré by (zdá sa) mnohí radi zabudli.

Aktivity odborníkov z Centra orální historie v Prahe sú výzvou aj pre bádateľov na Slovensku. Sedemnáť rokov po „nežnej revolúcii“ tu máme mladú, temer dospelú generáciu s nulovou skúsenosťou s komunistickým režimom, ale často aj s nulovým historickým vedomím. Vyhovárať sa v čase informačného pretlaku na nedostatok informácií je smiešne. Problémom skôr bude spôsob, akým sú informácie podávané. V tejto súvislosti sa práve metóda oral history zdá jedným z možných riešení – cez osudy jednotlivcov, ich optiku, ich subjektívne komentáre a interpretácie životných príbehov v období socializmu priblížiť túto dobu mladým ľuďom na Slovensku. Tento prístup kladie samozrejme požiadavku na aspoň minimálnu historickú gramotnosť. Osobné príbehy je potrebné zasadiť do širšieho dobového kontextu, len tak sa stanú zrozumiteľnými pre tých, ktorí dobu nezažili. Tu sa vynára ďalšia výzva pre historikov, sociálnych vedcov a pedagógov: je potrebné odkliať výučbu dejín – zameniť skamenené dáta a vypreparované historické osobnosti bez akýchkoľvek ľudských vlastností za plnokrvné, živé osudy ľudí, ktorým budú mladí ľudia rozumieť a azda aj veriť. V prvom rade je nevyhnutné zmeniť postoj mladých ľudí k vyučovaciemu predmetu dejepis. Ak zistia, že je o spoznávaní osudov ľudí, o ich individuálnych postojoch, rozhodnutiach, zlyhaniach a snoch, možno pripustia, že môže byť pre ich ďalší život užitočný. No nielen v škole sa formuje vzťah k histórii. Ak by si rodičia našli čas hovoriť so svojimi deťmi o vlastných skúsenostiach a živote (aj za socializmu), ak by mali silu, chuť a schopnosť ponúknuť im vlastnú osobnú históriu, či dokonca históriu rodiny, vytvorili by tak základnú podmienku pre to, čo nazývame historické vedomie a (často) márne ho hľadáme nielen u mladých ľudí. Pritom človek, ktorý vie, odkiaľ pochádza a kto je, nebyva ľahkým sústom pre žiadnych manipulátorov mysle.

Monika Vrzgulová

Fabio Lucca, bez názvu, 2003 – 2006

Dva nepodarky z opisovačskej dielne majstra fušera

▲ Juraj Hradský
▲ Bratislavský majstri kati
▲ Vydavateľstvo PT 2006
▲ 156 strán
▲ 249 Sk

▲ Juraj Hradský
▲ Napoleon a Bratislava 1805, 1809
▲ Vydavateľstvo PT 2005
▲ 134 strán
▲ 249 Sk

V dnešných časoch registrujeme a pomaly si aj zvykáme na skutočnosť, že takmer vo všetkých oblastiach života čoraz viac dominuje povrchnosť, priemernosť a neraz aj neserióznosť. Celebritami sa stávajú podenkové hviezdičky s pochybnými vedomosťami i schopnosťami, nadpriemerné ambície im však nechybajú. Zvykáme si dokonca aj na to, že postupne sa aj na slovenský knižný trh dostáva literatúra, ktorá je pokračovaním lacného a bulvárneho žurnalizmu. Ja osobne beriem ako fakt, že skutočná veda je pre väčšinu ľudí nudná. Výmysly a neuveriteľné príbehy, naopak, fascinujú. Ako má však dnes bežný človek, čo aj nadpriemerné vzdelanie, rozoznať pravdu od lži či polopravdy, alebo vedca od šarlatána? Dnes môže totiž ktorýkoľvek samozvaný publicista vydávať za pravdu akýkoľvek výmysel. A odhaliť ho nie je ľahké. Napokon, aj pre profesionálneho historika je skúmanie minulosti a jej vedecké či populárne sprístupňovanie náročnou úlohou.

Takéto a podobné myšlienky mi napadli, keď som si prečítal dve publikácie Juraja Hradského. Sú venované dvom rozdielnym historickým dimenziám, ktoré spája Bratislava. V prvej ide o Napoleona, v druhej o katov. Nemilo ma prekvapilo najmä to, že obidve publikácie majú renomovaného vydavateľa, a to v edícii, ktorú považujem za čitateľsky atraktívnu i prínosnú. Keďže obidve monografie majú ambíciu tváriť sa ako literatúra faktu či aspoň ako populárno-vedecké práce, zaslúžia si, aby som im venoval skôr kritickú než blahoslunnú pozornosť.

Podme však po poriadku. Publikácia o Napoleonovi je kompilátom založeným na opisani či prepisani pasáží z prác iných autorov, ktoré sú aj uvedené v literatúre. Odbornú, hutnú a výstižnú recenziu na prácu napísal historik (Juraj Šimko, *Vojenská história* roč. 10, 2006, č. 1, s. 116 – 118). Obmedzím sa preto len na podstatné, resp. to, čo je najkrikľavejšie. Publikácia má dve hlavné časti; prvá opisuje udalosti súvisiace s vojnovými udalosťami roku 1805 z hľadiska dosahu na Bratislavu a jej okolie. Záver kapitoly, ktorý má charakter prílohy, predstavuje jednak text mierovej zmluvy a jednak zoznam útvarov francúzskej armády dislokovaných na prelome rokov 1805 – 1806 priamo v meste alebo okolí. Druhá časť publikácie opisuje obranu bratislavského predmestia počas francúzskeho ťaženia roku 1809 vrátane následnej okupácie mesta po uzavretí prímeria.

Prvoradým zriedlom Hradského knižky je nepochybne štúdia Alojza Vyššíka *Napoleonské vojny a Bratislava*, uverejnená roku 1968 v ročenke Bratis-

lava, vydanéj Mestským múzeom v Bratislave. O využití (rozumej často doslova bezostyšnom opisovaní) prác ďalších dvoch-troch autorov svedčí nepriamo aj to, že autor preskakuje od jednej informácie k druhej, neraz bez logického súvisu. Mnohé informácie J. Hradský opakuje, takže napríklad kyvadlový (tzv. lietajúci) most dáva na začiatku prvej kapitoly obsadiť Francúzmi 15. novembra 1805 najmenej tri- či štyrikrát (s. 13 – 19). Autor nechal maršala Davouta a francúzske vojsko v počte 15 000 mužov a 2200 koní prísť 12. decembra 1805 do Bratislavy dvakrát v dvoch vetách nasledujúcich hneď po sebe (s. 33 až 34). Údaj sa do tretice objavuje aj na strane 60, a napokon štvrtý raz na strane 37, pravda, v o čosi počtom exaktnejšej podobe. Na druhej strane sa však napríklad nikde nedočítame, že vojnové udalosti roku 1805 zapadajú do rámca tretej koalície protifrancúzskej vojny. Rámcovanie tzv. napoleonského obdobia rokmi 1799 – 1821 si v rozpore so zaužívanou historiografickou periodizáciou vymyslel asi sám autor.

J. Hradský necháva na stránkach svojej publikácie defilovať rôzne útvary a druhy vojska. Pechotu, jazdeckto a delostrelectvo dokáže rozlíšiť azda každý. Už ťažšie sa identifikujú falangy jazdeckých plukov (s. 23), falangy či kohorty peších plukov (s. 32) a kohorty jazdeckto (s. 33). Vrcholom a najväčším nezmyselným prekvapením sú „tri pluky nemeckých rytierov“! Tieto údaje dávajú tušiť, že čosi nie je v poriadku. Označiť napríklad vojenský zbor arcikniežaťa Jána za jednotku (s. 123) môže iba človek, ktorý o štruktúre a zložení vojska či armády má len chabé vedomosti. Myslím si, že len málokto z dnešných čitateľov vie, že kohorta je vlastne peší prapor, ktorý sa dobovo označovalo ako batalión a bol základnou taktickou jednotkou pechoty; v jazdeckto takouto jednotkou bola

Ako má bežný človek, čo aj nadpriemerné vzdelané, rozoznať pravdu od lži či polopravdy, alebo vedca od šarlatána? Dnes môže totiž ktorýkoľvek samozvaný publicista vydávať za pravdu akýkoľvek výmysel. A odhaliť ho nie je ľahké.

zasa švadróna či eskadróna. Obávam sa, že uvedené nevie ani sám autor. Len mimochodom, od člena Československej napoleonskej spoločnosti i Medzinárodnej napoleonskej spoločnosti by som očakával, že by mal poznať a používať aj oficiálne slovenské pomenovanie posledného feudálneho typu ozbrojených mestských jednotiek. Autor ich pomenúva až ôsmimi spôsobmi (mestská garda, mestská stráž, občiansky zbor, meštiansky zbor, kompánie, meštianske vojsko, meštianske jednotky, mestská občianska milícia), ani raz však nepoužil správny výraz meštianska milícia. V tejto súvislosti uvádza dvakrát aj pojem stotina (s. 78), ktorého správna podoba je stotina.

Nemôžem síce suplovať to, čo mal v publikácii aspoň stručne vysvetliť Juraj Hradský, no myslím si, že čitateľ si zaslúži vedieť, že v čase napoleonských vojen bola celá habsburská armáda rozdelená na 9 armádnych zborov a 2 záložné zbory. Armádny zbor tvorili 2 radové divízie, jedna pohyblivá divízia, 70 až 96 diel a špeciálne vojenské oddiely. Radová divízia pozostávala z dvoch brigád, brigádu tvorili dva radové pluky a jeden prapor horských strelcov. V roku 1805 mal radový peší pluk v čase vojny 5 peších praporov (bataliónov) po 4 rotách a 1 granátnický prapor (taktiež po 4 rotách). Rota (dobovo kompánia či stotina) mala mať v mieri 120, za vojny 201 mužov. Habsburské jazdecké

pluky pri všetkých druhoch jazdeckto mali v roku 1805 po 8 švadrón, pričom švadróna kyrysníkov (ťažkých jazdcov s náhrudným pancierom – kyrysom) mala priemerne 190 jazdcov, švadróny ľahkého jazdeckto (dragúni, huláni či švališéri) mali okolo 200 mužov. Husársky pluk so štábom mal od roku 1802 do roku 1807 mierový nominálny stav 1816 mužov a 1488 koní. Za vojny sa pluk doplnil o záložnú švadrónu v počte 186 mužov a 177 koní, každá poľná švadróna mala 180 mužov.

Zaiste by nezaškodilo, keby J. Hradský aspoň telegraficky uviedol, že granátníci i francúzski voltizéri boli elitnými príslušníkmi pechoty, že v obidvoch armádach slúžili ako elitní strelci jágri, a nie polovníci, ako on uvádza. A takých či podobných prípadov by sa dalo vymenovať ešte veľmi veľa.

Za jedno z mála pozitív považujem publikovanie textu mierovej zmluvy datovanej vo vtedajšom Prešporke 26. decembra 1805, ktorú autor síce nepreložil z francúzskej pôvodiny, ale poslovenčil český preklad Dušana Uhlířa (*Slunce nad Slavkovem*, Praha 1984, s. 414 až 417). J. Hradský sa však ani slovom nezmienuje o zaujímavej skutočnosti, že podľa archívnych prameňov, ako aj odbornej literatúry, mier bol podpísaný v skorých ranných hodinách (okolo štvrtej či piatej) dňa 27. decembra 1805. Napríklad Martin Hrubala v štúdiu *Podpísanie Bratislavského mieru 27. decembra 1805* (*Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 1, s. 29 – 45) uvádza až 6 súdobých dokladov vrátane dvoch listov samotného Napoleona a záznamu v časopise *Preßburger Zeitung* z 31. 12. 1805, s. 1237, potvrdzujúcich tento dátum. Chápem, že J. Hradský nechce meniť históriu a stroho konštatuje: „Mierová zmluva bola podpísaná 26. decembra 1805 v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca.“ Asi pritom nevie, že napríklad

Štefan Holčík (inak autor krátkeho doslovu knižky na s. 127 – 129) vyslovil na inom mieste pochybnosti či bola zmluva podpísaná v Zrkadlovej sieni, keďže táto miestnosť sa len ťažko vykurovala.

Kým prvá práca zaoberajúca sa Napoleonom a Bratislavou je podpriemerným kompilátom s množstvom nedostatkov, druhú publikáciu o katoch neváham označiť za paškvil a fušerinu najhrubšieho zrna.

Autor sa hneď v úvode vyznáva: „Pri hľadaní odpovedí na tieto otázky bolo potrebné preštudovať archívne dokumenty, kroniky, dobové záznamy zo súdnych procesov a literatúru pojednávajúcu o tejto tematike.“ Hradského knižku som si pozorne prečítal a podrobne rozanalyzoval stranu po strane, takže viem doložiť, odkiaľ čo opísal a čo je z jeho hlavy. Preto si dovoľm tvrdiť, že autor nevidel, resp. presnejšie neprečítal čo len jeden archívny dokument či súdobý záznam, a už tobôž nie dáke kroniky, keďže žiadna stredoveká ani novoveká kronika zmieňujúca sa o problematike zločinnosti a o výkone práva (vrátane kata) v starej Bratislave neexistuje. Mám dojem, že autor v Archíve mesta Bratislavy vôbec neštudoval, keďže podľa môjho zistenia tam nemá založený bádateľský list. A ten je podmienkou, aby tam ktosi mohol študovať. Ďalšou všeobecnou podmienkou, a to musím zdôrazniť, je osvojenie si základov viacerých pomocných vied historických,

najmä paleografie, diplomatiky a chronológie, inými slovami ide o schopnosť prečítať, vyhodnotiť a interpretovať súveké pramene, čo je náročnou úlohou aj pre profesionálneho historika, lebo v prípade stredovekej a novovekej Bratislavy sú to prevažne nemecké a latinské texty. Neviem, aké vzdelanie nadobudol a čo z uvedených predpokladov ovláda J. Hradský, no školeným historikom nie je. Tento handicap azda preto nahrádza

Kým prvá práca zaoberajúca sa Napoleonom a Bratislavou je podpriemerným kompilátom s množstvom nedostatkov, druhú publikáciu o katoch neváham označiť za paškvil a fušerinu najhrubšieho zrna.

spôsobmi, ktoré nepatria do výbavy seriózneho publicistu.

Autor sa podujal spracovať tému, ktorá je atraktívna, očividne však presahuje jeho sily a schopnosti. Odborne fundovaná literatúra na túto tému ucelene vlastne nejstuuje, ak nerátame útlú publikáciu Karla Benyovszkeho *Galgen und Henker im alten Preßburg* z roku 1933. Aj on však prináša iba veľmi málo relevantných informácií z bratislavského prostredia, a aj to výlučne z druhej ruky. Hradskému nezostalo iné, než paerberkovať a poopisovať, čo sa len dalo, aj to však len z niekoľkých článkov a prác uvádzaných v časti Literatúra a dokazateľne ešte z minimálne troch prác (jednou z nich je napríklad moja kniha *Prešporský pitaval* z roku 2005), ktoré v literatúre neuvádza!

Oproti predchádzajúcej publikácii o Napoleonovi je síce Hradského kompilátorská-plagiátorská metóda o čosi sofistikovanejšia, skúsenému oku odborníka však neunikne, že ide len o kamufláž, ktorá len ťažko dokáže zamaskovať autorovo diletantstvo a nekompetentnosť.

Popri tom, čo J. Hradský opísal, je zaujímavé aj to, ako to opísal či prepísal. Ide pritom nielen o dáke vetičky, ale o celé odseky, ba neraz aj strany. V prvej kapitole o mestských privilegiách a stredovekej justícii postupuje tzv. zipsovým spôsobom. Za základ si zobral prácu Antona Špiesza *Bratislava v stredoveku* (*Perfekt* 2001), odkiaľ povytňal takmer všetky k téme relevantné odseky, ktoré poprepletal najmä pasážami z knihy Jána Holáka *Beda odsúdeným* (*Osveťa* 1974) a v kde-tu aj odsekmi z iných prác, napríklad z mojej knihy *Prešporský pitaval*. Dal som si tú námahu a spočítal som, že napríklad z citovanej *Špieszovej knihy* z kapitoly *Stredoveká justícia*, ktorá má spolu 47 odsekov, Hradský doslova či mierne preformulované prepísal až 46, teda bez jedného všetky odseky. (Vynechaný odsek je pritom zaujímavý, a zaiste by zapadol do Hradského kapitoly *Popraviská*. Čitateľ sa teda nedozvie, že v roku 1486 v Bratislave vybudovali šibenicu s kamenným základom, takže bola postavená natrvalo.) Obdobným štýlom Hradský zostavil aj ďalšie kapitoly, len si za základ vybral napríklad zasa J. Holáka či Ovídia Fausta, ale aj Štefana Holčíka, ktorého článok o rozlúčkovej kaplnke odsúdených (*Bratislavské noviny* 3/2006) prepísal takmer kompletne. Pritom v texte knihy menom neuvádza ani jedného živeho autora, z nežijúcich spomína troch (R. Horna, O. Fausta, R. Mórica – dvoch posledne menovaných zaiste len preto, lebo oni sú vlastne autormi poslednej kapitoly na s. 126 – 142 nesúcej názov povesti).

Bežný čitateľ, ale nie historik, nemá šancu prísť na to, že väčšina prípadov (podľa môjho odhadu azda aj dve tretiny) sa odohrala inak, než ich opísal J. Hradský. A aj ním vytvorený obraz kata v rámci samostatnej kapitoly, ale aj na ďalších stránkach knihy, je na hony vzdialený od historickej skutočnosti;

skôr sa ponáša na romantizujúce filmové stvárnenie s názvom *Majster kat* z roku 1966, kde si pod režisérskou taktovkou Paľa Bielika kata zahral Vlado Müller.

Dominantnou črtou Hradského publikácie je nielen nepresnosť s množstvom omylov, ale aj mystifikácia. Napríklad, že kat bol vyvrhloňom a „nesmel vychádzať z mesta ani do neho vchádzať mestskou bránou, ale iba bočnou bránkou“. Zvláštny druh mystifikácie

predstavujú Hradského dofabulovania príbehov. Uvediem aspoň jeden príklad súvisiaci s kauzou istého tehliarskeho tovariša, ktorý v roku 1516 ťažko zranil svojho majstra a utiekol s jeho manželkou do Bratislavy. Špiesz uvádza, že „bol odsúdený na trest smrti, poprava sa vykonala zvlášť dehonestujúcim spôsobom“, Hradský v obsahovej zhode so Špieszom píše: „Poprava bola vykonaná zvlášť krutým spôsobom.“ Ďalej pripája: „Najskôr mu odťali ruky, ktorými zločin spáchal, a napokon hlavu.“ V nemčine písanom súdnom zápise v najstaršom súdnom protokole (*AechtBuch*, s. 45) uloženom v Archíve mesta Bratislavy je doslova zaznamenané, že tehliarsky tovariš Gašpar „bol prichytený, obžalovaný a vydaný spravodlivosti; podľa práva a prijateľného rozsudku mu bola odťatá hlava“. Hradský si spôsob zostrenej exekúcie jednoducho vymyslel.

Výpočet autorových chýb, omylov, nepravd, výmyslov a ich uvedenie na pravú mieru by rozsahom azda aj prekonal Hradského publikáciu. Spomením iba jeden závažný podstatný omyl. Spočívá v tom, že vraj „do rozhodnutí prešporského richtára mestského súdu nemohli zasahovať, či meniť ich ani orgány šľachtickej župnej samosprávy, ba dokonca ani sám panovník“. V obdobnej podobe tento omyl opakuje: „vynesený rozsudok bol nezmeniteľný a ani panovník ho v rámci svojich kompetencií nemohol ovplyvniť“ (s. 18). Pravda je taká, že mestský súd v stredovekej i novovekej Bratislave bol prvostupňovou inštanciou. Proti jeho rozsudku sa mohli meštania odvolať k súdu taverníka alebo priamo ku kráľovi. Neskôr sa ďalšou odvolacou inštanciou stala aj sedmopanská stolica.

Publikačná tvorba J. Hradského má prinajmenej dva aspekty – morálny a právny. Jeden i druhý možno pritom rámcovať Zákonom o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) č. 618/2003 Z. z., kde sa v § 25, Citácia diela doslova uvádza: „Bez súhlasu autora možno použiť krátku časť zverejneného diela vo forme citácie v inom diele len na účel recenzie alebo kritiky tohto zverejneného diela alebo na vyučovacie účely, vedeckovýskumné účely alebo umelecké účely. Takéto použitie musí byť v súlade so zvyklosťami a jeho rozsah nesmie presiahnuť rámec odôvodnený účelom citácie. Pri citácii sa musí uviesť meno autora alebo jeho pseudonym... Za takéto použitie nevzniká povinnosť uhradiť autorovi odmenu.“ Citované ustanovenie zákona dávam do pozornosti v prvom rade J. Hradskému, keďže tento zákon flagrantne porušuje. Ďalej by si ho mal všimnúť aj vydavateľ oboch publikácií a v neposlednom rade aj všetci autori, ktorí sa uvedenou problematikou zaoberali a ktorí azda spoznajú v jednej i druhej Hradského publikácii svoje texty.

Vladimír Segeš

Cesty k smrti, „dobré cesty“ k smrti

Autor knihy nazvanej *Kniha o dobrej smrti* je vedec: profesionálnym aj osobným založením. Ale zároveň si uvedomuje hranice, za ktoré vedecké myslenie nemá zájsť, aby sa vyhlo zjednodušeniam a falošným úsudkom. Hranice prekračuje ako filozof. Jeho poznanie nadobúda ďalší rozmer, zjednodušené: ľudský. Ako filozof (s čím súhlasí aj ako vedec) prihliada na tradície myslenia, najmä k tradíciu židovsko-kresťanskú.

- ▲ László Bitó
- ▲ *Kniha o dobrej smrti. Eutelia, eutanázia.*
- ▲ Preklad Juliana Szolnokiová
- ▲ Kalligram 2006
- ▲ 269 strán
- ▲ 260 Sk

mienky eticky čistej asistencie? Je eutanázia zlučiteľná s kresťanskými pohľadmi na život, so životom ako s Božím darom?

Vedec riadi filozofa: autor je liberálny. Odpovede na otázky nesmú vyplývať z dogmatických predpokladov, teda z predsudkov. Napríklad: oplodnené vajíčko ešte nie je jednotliviec. Keby sme boli rigorózní dogmatici, museli by sme sa opýtať, či spermie, ktoré hynú, lebo sa im nepodarí oplodniť vajíčko (ako trúdy, ktoré zomierajú po neúspechu oplodniť kráľovnu), nie sú jednotlivci s právom na život.

Cieľ autora je však tento: smrť je proces, nielen okamih, a proces sa môže dlhodobo riadiť. Popri eutanázii,

Smrť je proces, nielen okamih, a proces sa môže dlhodobo riadiť. Popri eutanázii, ktorá je konečným riešením, môže jestvovať eutelia, usmerňovanie cesty k smrti, ktorého cieľom je premeniť smrť ako nevyhnutnosť, azda hroznú, na dobrú smrť, teda dať smrti zmysel, obdať ju pozitívnymi hodnotami.

ziii, ktorá je konečným riešením, môže jestvovať eutelia, usmerňovanie cesty k smrti, ktorého cieľom je premeniť smrť ako nevyhnutnosť, azda hroznú, na dobrú smrť, teda dať smrti zmysel, obdať ju pozitívnymi hodnotami.

Autor, ktorý veľmi, azda až nadbytočne prihliada na religiózne otázky, ukazuje, že Ježišovo učenie je z istého hľadiska eutelické. Neuzaviera nádej.

Idea eutelie je veľmi stará, staršia ako pojem, ktorý prezentuje autor. Veď už Seneca odporúča žiť tak, akoby sme permanentne umierali, akoby smrť mohla prísť kedykoľvek. Stála prítomnosť smrti ako možnosti môže byť silnou pohánkou pestovať život ako niečo hodnotné, niečo, na čo sa pozerá večnosť, potomstvo, história. Ľudský život nadobúda svoju pravosť alebo pomýlenosť až ex post: keď už nie je.

Eutelia (autorov pojem) je teda stará úloha filozofov. Nielen profesionálnych, ale aj laických. Múdri ľudia žijú, aby svoj život komponovali ako dielo, ktoré presiahne biologický a psychický substrát.

Ale život je zložitý a usmerňuje ho kadečo. Nemožno sa spoľahnúť len na spontánnu, implicitnú euteliu, produkt životnej múdrosti. Od múdrosti nás všeličo odkláňa. Navyše sme sla-

Autor navrhuje euteliu inštitucionalizovať. Ako jestvujú chirurgovia, poradenský psychologovia, právnici, môžu jestvovať odborníci, ktorých autor pomenoval christoferi. Môžu mať rôzne profesie, ale jeden cieľ: asistovať pri dobrom konci života. Koniec môže trvať dlho, môže trvať aj roky. Služi každému, kto sa blíži ku koncu svojej životnej cesty. Otázka je, čo je koniec? Päťdesiatnik, ktorý bolestne znáša prvé znaky svojho telesného alebo duševného starnutia, môže úzkostne a zúfalo cítiť koniec. Činnosť christoferov teda nemôže byť presne ohraničená.

Christoferi sú odborníci, teda psychoterapeuti s osobitným zameraním. Môžu životu, ktorý sa rúca, vrátiť hodnotu, môžu dokonca indukovať vznik nových hodnôt. Môžu asistovať pri adaptívnej rezignácii, pri zmierení sa. Ich úlohou je spolupráca s príbuznými, s inými odborníkmi, teda koordinácia pomoci.

Idea knihy je pozoruhodná. V súčasných moderných spoločnostiach je umieranie (v širšom aj v užšom

význame) naozaj predmetom malého záujmu verejnosti, a to odbornej aj laickej. Dôvody sú ekonomické (inštitúcia christoferov potrebuje zaistenie, kto to zaplatí?), ale aj psychologické: smrť vyvoláva strach, vyhýbame sa jej, vedomo aj nevedomo sa bránime, zväčša žijeme, akoby sme nemali zomrieť.

Aj klienti, ktorým christofer ponúkne asistenciu, môžu reagovať úzkostne a odmietavo. Je to už so mnou také zlé, že potrebujem tohto špecialistu? Nie je christofer ako kňaz, ktorý ponúka poslednú návštevu? Nie je oznamovateľom rozsudku?

Autorov výklad je jednoduchý, adresátom je vzdelaný laik. Je vášnivý: autor je presvedčený o užitočnosti svojho návrhu. Čitateľovi môžu chýbať empirické argumenty. Je práca christoferov naozaj užitočná pre psychické spracovanie konca cesty? Nejde len o úmysel, ktorého efektívnosť sa nedokáže, ako sa nedokázala užitočnosť mnohých psychických a sociálnych intervencií?

Čítanie knihy je emocionálny zážitok. Čitateľ cíti dotyk neznáma, ktorý nie je nevinný. Ak má odvahu, knihu prečíta a bude ju domýšľať.

Ivan Žucha

Fabio Lucca, bez názvu, 2003 – 2006

Toto je myšlienkový rámec, do ktorého autor lokalizuje svoje výklady o smrti. Začína od gruntu: chápe smrť ako prirodzený úkaz života. Uvažuje o otázkach, ktoré v úvahách môžu byť kľúčové. Kedy začína organizmus žiť ako autonómna bytosť? Čo je jednotliviec? Kedy sa život jednotlivca končí? K otázkam sa pridružujú aj etické: má jednotliviec právo na smrť podľa svojej voľby? Môže sa pri jeho rozhodnutí skončiť život asistovať? Aké sú pod-

bi ľudia, ktorých ich múdrosť opustí, keď ich premáha hrôza. Je rozdiel vedieť, že život smeruje k smrti, vedieť to všeobecne, ako prírodopisný fakt, a stáť zoči-voči konkrétnej, osobnej, blížiacej sa smrti.

Koľkí sme v jednom tele?

Autor je titulárne nosič poruchy, ktorá si zadovážila veľkú slávu, najmä literárnu, v príbehu pánov Jekylla a Hyda, ako ho spísal Stevenson. Mechanizmom poruchy je disociácia – psychický proces, ktorý z psychickej jednoty, z autentickej jednoliatosti toho, čo prežívame ako ja, oddeľuje časti s pomerne samostatným fungovaním.

- ▲ Robert B. Oxnam
- ▲ *Roztržité mysli*
- ▲ Preklad Hana Loupová
- ▲ Portál 2006
- ▲ 272 strán
- ▲ 535 Sk

je, akoby nezávisle odo mňa, vznikne zložitými disociáciami na jednotky, ktoré fungujú dosť nezávisle odo mňa. Dokonca sa môžem opýtať: keď hovorím, kto vo mne hovorí: Ja? Jazyk?

Hlbinní psychologovia objavili vo mne mnohosť: moje id si žije svojím búrlivým a nedisciplinovaným životom, prísne ho pozoruje superego. Anima a animus vo mne žijú ako víly pri prameni. Čo sú archetypy? Bytosti?

Psychopatológia objavila rôznorodé disociácie, ktoré sú klinicky významné. Ak mám obsesiu, kto ma posadne? Ak si nespomeniem na dôležitú udalosť, kto vymaže moju spomienku?

Otázka – som jeden alebo som mnohosť – sa môže zodpovedať takto: závisí od smeru môjho pohľadu. Mám jeden genóm, jedno telo, teda som jeden. Zároveň som očividne aj mnohým.

Disociácia je teda nevyhnutným konštrukčným princípom v tvorbe života všeobecne a ľudskej duše zvlášť. Zároveň je spôsobom obrany duše pred hrozbami, utrpením, strachmi, zúfalstvom. A zároveň môže byť produktom rozpadu, fragmentácie, degradácie.

Nájsť zmysel konkrétnej disociácie nie je jednoduché. Napríklad: Je roztržité myslenie schizofrénneho obranou alebo symptómom organicky podmieneného rozpadu?

Občas môže disociácia zostúpiť hlboko do osobnosti: tak hlboko, že sa zmnoží mechanizmus, ktorý zodpove-

dá za identitu: tak sa stane, že mister Hyde a mister Jekyll striedajú svoj pobyt v jednom tele ako dvaja nájomníci v jednom byte.

Sme teda v oblasti, ktorú psychopatológia pomenovala alternujúca osobnosť, disociatívna porucha identity, mnohonásobná osobnosť.

Schopnosť výdatnej disociácie majú osoby s hysterickou štruktúrou osobnosti. Psychopatológia predpokladá, že extrémne disociácie, ako je alternujúca osobnosť, sú hysterickými poruchami.

(Pripomeňme si, že ošetrojúci psychiater označil autora za hysterického.)

Alternujúce osobnosti sú v našich podmienkach extrémne zriedkavé. Autorovi sa nepošťastilo za takmer pol storočia skúsenosti so psychicky chorými stretnúť ani jedného pacienta s alternujúcou osobnosťou. Pošťastilo sa to len jedinému z autorových mnohých kolegov.

Disociácia je teda nevyhnutným konštrukčným princípom v tvorbe života všeobecne a ľudskej duše zvlášť. Zároveň je spôsobom obrany duše pred hrozbami, utrpením, strachmi, zúfalstvom. A zároveň môže byť produktom rozpadu, fragmentácie, degradácie.

No v USA sa s mnohonásobnými osobnosťami možno stretnúť pomerne často. Ako si možno vysvetliť rozdiel? Spoločenská atmosféra formuje veľa psychických spracovaní. Všimnime si, ako veľa osôb v USA verí, že ich uniesli mimozemšťania. Veľa ľudí osobne videlo UFO. Ak má osoba hysterické charakteristiky, môže podľahnúť silným sugestívnym tlakom okolia a na-

smeruje svoje spracovania spôsobom, ktorý je konformný s nimi.

Vie sa, že hysterické príznaky sa menia podľa sociálnej situácie, v ktorej osoby žijú. Napríklad hysterické záchvaty, ktoré opisovali klasici psychopatológie, dnes u nás takmer zmizli. S omdletiami hysterických dievčat, ktoré poznáme z románov, sa dnes nestretáme. Ani najhysterickejšie dievčatko by sa dnes neopovážilo omdlieť, keď jej milovaný chlapec vyzná lásku. Alternujúcu osobnosť teda môžeme považovať za módný výstrelok v sociálnych situáciách, ktoré módu akceptujú. Aj psychopatológia a psychoterapia majú svoje módy.

Pripomeňme si príbeh, ako ho prezentuje autor knihy. Je osobou, ktorá má rôznorodé anomálie: veľa pije, je výbušný až útočný, je extrémne cti-

v ideologickej atmosfére, kde mnohonásobná osobnosť je častá štandardná diagnóza. Je dobre známe, že terapeut diagnostikuje aj podľa svojich obľúbených diagnostických schém. Kto hľadá, nájde. Kto hľadá, môže vyrobiť, čo nájde. Klinickú skúsenosť možno interpretovať spôsobom, ktorý vyhovuje aspiráciám terapeuta. A tak sa môže stať, že interpret manipuluje svoj klinický materiál, ktorý je vnímavý na jeho manipulačné podnety, pretože je hysterický, teda ľahko podlieha sugestívnym tlakom.

A tak sa môže prihodiť, že pacient, ktorý netuší, že ho obývajú rôzne osoby, ich v sebe zrazu nájde. Pretože obratne disociuje, alternujúce osobnosti si vyrobí a spoločne s terapeutom ich nájdu. Alternujúce osobnosti môžu byť spoločným dielom postavy a terapeuta v špecifickej situácii a pri hysterických predpokladoch postavy. Odmenu postavy je nápadnosť, mimoriadnosť (napríklad môže napísať peknú knihu), odmenu terapeuta je zaujímavý pacient, ktorého môže dlho, kvalifikovane liečiť (a môže napísať pekný doslov ku knihe svojho pacienta).

Treba zdôrazniť, že opísaný proces riadia nevedomé procesy, nevedomé u pacienta aj u terapeuta. Nejde o nič nepoctivé, chcené, dokonca podvodné.

Musi sa však zdôrazniť aj toto: výklad autora článku je tiež interpretáciou istej skúsenosti, nemôže si nárokovať bezchybnú pravdivosť. Ako napísal veľký génius psychológie Dostojevskij, psychológia je palica s dvoma koncami – veci môžu byť aj takto, ale aj ináč.

Ivan Žucha

Každý máme svojho Bobbyho

Nedávno ma istý známy požiadal, aby som mu sprostredkovala prijatie na psychiatrické oddelenie. Chystá sa totiž písať článok, v ktorom pôjde aj o prostredie psychiatrie a všetko by chcel zažiť na vlastnej koži. Odhladiť od námetky, že takýto pobyt „v teréne“ je azda až „vyšším stupňom“ zbierania materiálu a najprv by hádam stačilo prečítať si aspoň kapitolu z vysokoškolskej učebnice, nakoniec sme sa stretli, aby sme si vysvetlili svoje argumenty. Moje, že psychiatrické oddelenie nie je zoológická záhrada, že ako pacientka by som nechcela, aby si ma prišli obzerat, a že psychiatria je, okrem toho, oddelenie ako každé iné, hádam jediný rozdiel je, že sa tam smie fajčiť. A jeho, že by sa chcel dozvedieť, ako sa pacient cíti pri psychiatrickom vyšetrení, aké sú vzťahy medzi pacientmi na izbe a medzi pacientmi a personálom. Čoskoro zároveň vysvitlo, s akým strachom publicista k psychiatrii pristupuje. Čo ak si ho „tam nechajú“? Dlhšie ako týždeň preňho z najrôznejších dôvodov neprichádza do úvahy. Uistoval sa, či by si smel nechať mobil. Nechcem jeho úzkosť zosmiešňovať. Dať sa na dlhší čas „zavrieť“ do akéhokoľvek neznámeho prostredia vyvoláva strach, ktorý je prirodzený. Na druhej strane je však psychiatria podnetom vzniku mnohých hrôzostrašných fantázií. Nie som si istá, či písanie o psychických poruchách mýtus vytvorený filmami ako Prelet nad kukučím hniezdom podporuje či vyvracia. Okrem presláveného psychoterapeuta Irvina Yaloma stojím pri tejto príležitosti za zmienku aj newyorský neurológ a psychiater Oliver Sacks. Obaja autori múdrou spôsobom opisujú prípady z terapeutického praxe a narúšajú už aj tak otáznu bariéru medzi „normálnym“ a „abnormálnym“. Moje obavy boli ešte silnejšie, lebo išlo o tzv. disociatívnu poruchu identity, či, ako ju podľa staršej nomenklatúry nazýva autor, mnohopočetnú poruchu osobnosti. Je to porucha, ktorá sa vo filmoch a v literatúre často nazýva aj „rozdvajenou osobnosťou“ a ktorá je námetom tých filmov, v ktorých malomestský učiteľ na strednej škole žije paralelný život niekoľkonásobného vraha, pričom oba životy sú nepriedušne oddelené a učiteľ o vrahovi nemá ani potuchy. Ide zároveň o poruchu, ktorá sa v neliterárnom svete vyskytuje neporovnateľne menej často ako v literatúre. Ku knihe som preto pristupovala s nedôverou. Očakávala som senzáčný príbeh takejto „rozdvajenej osobnosti“, v ktorom bude „duševná choroba“ reprezentovaná násilím a „normalita“ príkladným životom tzv. „bieleho strednej vrstvy“.

Disociatívna porucha identity sa vo filmoch a v literatúre často nazýva aj „rozdvajenou osobnosťou“ a je námetom tých filmov, v ktorých malomestský učiteľ na strednej škole žije paralelný život niekoľkonásobného vraha. Ide zároveň o poruchu, ktorá sa v neliterárnom svete vyskytuje neporovnateľne menej často ako v literatúre.

Prvé, čo som si prečítala, bol doslov psychiatra a autorovho terapeuta Jefferyho Smitha, ktorý u svojho pacienta disociatívnu poruchu identity diagnostikoval a dlhé roky mu pomáhal vyrovnávať sa s ňou. A s úľavou som zistila, že táto kniha sa hádam snaží o presný opak. Smith sa systematicky snaží rozbíjať kliše tejto choroby a vysvetľuje ju triesnym a fundovaným spôsobom. Vysvetľuje, že disociácia je „normálny“ obranný mechanizmus, aký majú v repertoári aj „normálni ľudia“ v situáciách, ktoré sú vysoko traumatizujúce. Trauma, ktorej

podarená definícia je „normálna reakcia na nenormálnu udalosť“, vyvolá aktiváciu disociácie ako jedného z obranných mechanizmov ľudskej psychiky. Všetci poznáme pocit, keď sme v náročnej situácii „ako omámení“, keď teda emócie, ktoré prežívame, nekorešponujú so situáciou. Extrémnejším prípadom je disociácia, akú autor opisuje u dieťaťa, ktoré napríklad bijú či sexuálne zneužívajú a ktoré sa pritom uprene pozerá na strop a samo seba pozoruje akoby zvonku. Disociácia je v oboch prípadoch užitočná. Chráni „človeka“, teda vo freudovskej terminológii jeho ego, pred emóciami, ktoré by „neuniesol“. Podľa autorovej interpretácie je mnohopočetná porucha osobnosti (po novom disociatívna porucha osobnosti) extrémnym prípadom takejto „normálnej“ disociácie. Dieťa, ktoré je nútené prežívať traumy, s ktorou sa nevie vyrovnávať, si vytvorí niekoľko „osobností“, pričom jednotlivé „osoby“ v jeho vnútri sú od seba nezávislé, nemajú spoločný pocit identity a spomienky jedného z týchto vnútorných „ľudí“ nie sú prístupné ostatným „ľuďom“. Všetky tieto „osoby“ však vzájomne spolupracujú na udržaní zdanja „normality“. Takáto disociácia je teda prejavom choroby, jej úlohou je však zabezpečiť čo najnormálnejší život človeka, ktorý v dôsledku traumatickej skúsenosti „normálneho života“ nie je schopný. Je tu jasne viditeľná hlbinná psychologická orientácia autora, ktorý disociáciu interpretuje jednoznačne ako obranný mechanizmus v zmysle Anny Freud. Aj s pacientom, autorom príbehu, pracuje psychiater očividne analytickým spôsobom. Postupne ho privádza k odkrytiu vytesnených traumatických spomienok z detstva, ktorého dôsledkom je postupná „integrácia“ jednotlivých čiastkových osobností do celistvého človeka. Toto je zároveň na knihe chyba krásy. Autor píše, že v priebehu terapie dosiahol sen „každého psychiatra“ – odhalil detskú traumu, spracoval ju a dospel tak takmer k vyliečeniu. Neuviedol si, že to nejde o „sen psychiatra“, ale o „sen psychoanalytika“. Mohol sa dostať do rúk biologicky orientovanému psychiatrovi a na jeho ťažkosti mohla dobre účinkovať farmakoterapia. Pri čítaní knihy je však táto skutočnosť celkom zanedbateľná. Oveľa dôležitejšie je, ako sympaticky príbeh relativizuje „normálne“ a „abnormálne“, „choré“ a „zdravé“. Jednak sa v doslove jasne hovorí, že disociácia je „normálnym“ ľudským fenoménom s užitočnou funkciou. Od drobných disociatívnych fenoménov, aké pozná každý z nás, siaha až po extrémnu disociáciu, ktorá je príčinou takej bizarenej choroby, akou je disociatívna porucha osobnosti. Okrem toho je hlavná postava a autor príbehu

a neskôr na celú Áziu založil a roky viedol tzv. ázijskú spoločnosť, organizoval večeru s Georgom Bushom, na ceste po Číne sprevádzal Billa Gatesa, pravidelne vystupoval v televízii. Okrem toho akosi všetko, čoho sa dotkne, profesionalizuje a mení na úspech. Vo voľnom čase sa napríklad korčuľuje v Central Parku, ale dosiahne takú dokonalosť, že ho filmujú dokonca japonskí filmári a záznam z jeho amatérskeho vystúpenia sa premieta v lietadlách spoločnosti KLM ako dokument o živote v New Yorku. Hoci nie je spokojný so svojou amatérskou hrou na violončelo, hrá v takmer profesionálnom orchestri. Vedie projekt, ktorý sa nakoniec stane námetom na celovečerný film s Meryl Streepovou v hlavnej úlohe. Všetko, čo robí, sa deje „na najvyššej úrovni“. Toto oslnivé prostredie „elity

Cieľom psychoterapie má byť „integrácia“, teda podľa možnosti zlúčenie čiastkových osobností do celistvého človeka. V čase dokončenia knihy sa psychiatrovi podarilo doviesť pacienta Roberta Oxnama k integrácii pôvodných jedenástich osobností do troch.

sveta“ nás až núti čítať medzi riadkami. Nie je aj evidentná snaha zdôrazňovať svoje úspechy prejavom choroby? „Normálne“ a „nenormálne“ sa tu prelína, zlučuje, je od seba neodlučiteľné a nerozlišiteľné. Toto považujem za najväčšiu prednosť knihy.

Autor knihy Roztržitá mysl je teda Robert B. Oxnam, pacient s disociatívnu poruchou osobnosti. Robert Oxnam je zároveň v čase písania knihy tzv. dominantnou osobnosťou, teda tou z „vnútorných osobností“ chorého, ktorá vystupuje navonok a ktorá ostatné „vedie“. Ostatné tzv. recesívne osobnosti sú navonok neviditeľné, ba vďaka samostatnej pamäti a neprístupnosti spomienok jedného „človeka“ ostatným nemusia o nich vedieť ani sám postihnutý. Autor sa tu snaží sprostredkovať svet, ktorý je, myslím, pre „zdravého“ nepochopiteľný. Hoci upozorňuje, že aj „normálni“ ľudia reagujú v rôznych situáciách rôz-

ne, akoby „to ani nebol ten istý človek“, majú predsa v každej chvíli celistvý pocit vlastnej identity a k dispozícii rovnaký repertoár pamäťových stôp.

Na jednej strane opisuje Oxnam život svojich „vnútorných osôb“ spôsobom, ktorý je ťažko uveriteľný: Osoby s menami ako Čarodejníca či Knihovníčka bývajú v Hrade, ktorý podľa autora reprezentuje jeho vnútorné usporiadanie sveta. Každá „osoba“ má v Hrade presne vymedzené miesto (v tmavej kobke, na vonkajších hradbách, v neustále uzamknutej knižnici a pod.) a dochádza tu k neustálym bojom a dokonca k fyzickému týraniu, ktoré má odradzať spomienky na skutočné týranie v detstve. Kniha tak miestami pripomína Tolkienove príbehy o boji dobra so zlom a čitateľ len ťažko verí, že autor príbehy Čarodejníca a Vševedúceho Oka nechápe ako metaforu, ale snaží sa sprostredkovať svoju bezprostrednú skutočnosť. Príbeh sa tak číta mimoriadne ľahko. Aj laik bez akejkoľvek znalosti o psychických chorobách či hlbinné psychoterapii môže knihu čítať jednoducho ako žáner fantasy a nelámať si hlavu nad tým, čo je pravda a čo čitateľsky atraktívna fikcia. Na druhej strane si však aj čitateľ s veľkými vedomosťami zo psychológie

nakoniec uvedomí, že to, čo autor opisuje je bizarným a fantastickým spôsobom, nie je vlastne nijakou novinkou. Cieľom psychoterapie má byť „integrácia“, teda podľa možnosti zlúčenie čiastkových osobností do celistvého človeka. V čase dokončenia knihy sa psychiatrovi podarilo doviesť pacienta Roberta Oxnama k integrácii pôvodných jedenástich osobností do troch. Do Roberta, ktorý vystupuje navonok ako rozvážny akademik uznávajúci morálne hodnoty, schopný podávať vysoké výkony, zarábať peniaze, zdokonaľovať sa v hre na hudobné nástroje, dodržiavať manželskú vernosť a pod. Do Bobbyho, ktorý je na rozdiel od päťdesiatnika Roberta sotva dvadsaťročný, hravý a vášnivý. Hoci Bobby nevie písať ani čítať, je jeho úlohou vymýšľať vtipy, ktorými suchopárny Robert obhacuje svoje akademické prejavy. Bobby sa vie bezhlavo zamilovať a spôsobuje tak Robertovej manželke bolesť. Bobby

chová zvieratá, fajčí a pije, takže Robert musí absolvovať protialkoholické liečenie. Kým Robert sa „riadi hlavou“, po-čúva Bobby „srdce“. Treťou z integrovaných osobností je Wanda, ktorej úlohou je sprostredkovať komunikáciu medzi Robertom a Bobbym. Wanda nerozpráva, ale pohľadom navádza Roberta a Bobbyho k vzájomnej spolupráci.

Je zrejmé, že tieto „vnútorné osoby“ zodpovedajú „psychickému aparátu“, ako ho postuloval Freud. Tak má každý človek id, ktoré „funguje podľa princípu slasti“. Rovnako ako Bobby je id neschopné odprieť si pôžitok a ženie sa za okamžitým dosiahnutím uspokojenia. Naopak, superego vzniká internalizáciou rodičovských a neskôr spoločenských príkazov a zákazov a rovnako ako Robert zabezpečuje chod človeka v spoločnosti. Superego je, rovnako ako Robert, našou prísnu a nezábavnou súčasťou. Medzi id a superegom, ktoré sú vo vzájomnom konflikte, sprostredkuje ego. Rovnako ako Wanda, aj ego je pomerne „nemé“ a vstupuje do hry tam, kde medzi id a superegom vznikne nezhoda. Delenie na tri „čiastkové osobnosti“ zaviedol aj americký psychiater, zakladateľ transakčnej analýzy a autor známej knihy „How people play“ Eric Berne. Podľa Berneho je v každom z nás dieťa (id, Bobby), rodič (superego, Robert) a dospelý (ego, Wanda), pričom podľa situácie sa k slovu dostáva raz jeden, raz druhý ego-stav (ako Berne tieto „čiastkové osobnosti“ nazýva). Rovnako ako pri každej hlbinné psychoterapii, ide aj v psychoterapii Oxnama najmä o hladkú spoluprácu týchto troch „osobností“, z ktorých má síce každá iné záujmy, ktoré sa však zároveň musia všetky dostať k slovu. Práve prevaha jednej z nich je príčinou mnohých psychických porúch (napríklad nadvláda superega sa manifestuje ako nutkavá neuróza), rovnako ako napríklad Robertovo uzamykanie Bobbyho v tmavej cele Hradu vedie k nevyvetliteľným výbuchom hnevu a k excesívnemu správaniu. Ak tento bizarný príbeh, ktorý sa miestami javí ako literárny výmysel, chápeme v tomto zmysle, je zrazu oveľa uveriteľnejší. Zmätený čitateľ si môže vydýchnuť, lebo nepochopiteľný opis podivuhodnej choroby si dokáže začleniť do vlastnej štruktúry vedomostí. A tak je id spokojné s čítaním napínaveho príbehu, superego sa proti pôžitku nebúri, lebo pri čítaní knihy sa nasýtila aj jeho potreba odborného uznania, a jej neuveriteľnosť nakoniec podnecuje ego k ďalšiemu mysleniu.

Svetlana Žuchová

Lucia Domašská, 2006

fíha, ČÍSLO ÚDIVU

a k / 1

Ak v mojom najbližšom okolí, ktoré prevažne tvoria profesionálni výtvarníci a budúci jeho adeпти, vyslovím slovné spojenie – zlatý rez, neomylnne sa to opakuje. Všetci stíchnu, v očiach odlesk tajomného svetla.

a k / 2

Ak pokračujem otázkami po číselnom vyjadrení pomerov, ktorý zlatý rez predstavuje, väčšinou zažijem situáciu podobnú tej, keď sa niekoho z mladej generácie, kto sa výtvarnému umeniu nevenuje, opýtam, čo vie o Leonardovi, neomylnne sa to opakuje. Stíchnutie, v očiach odlesk tajomného svetla. Obrázim rýchlu odpoveď: buď je to ten, kto poznal tajomný kód, alebo je to jedna z korytnáčiek Ninja. Úsmevná skúsenosť, ak by neodkázovala na nevedomosť. Hrozivá v tom, ako nevedomosť obsadila prázdnotu. Prázdnotu mylné poznanie. Odkiaľ však stíchnutie a svetlo v očiach?

Aby bolo jasné.

a k / 3

Ak toto píšem, nepíšem len o iných. Píšem predovšetkým o sebe. Pôvodne mal text názov: fíha, ČÍSLO ÚDIVU, podtitul: Mój príbeh so zlatým rezom. Verím: Leonardo da Vinci poznal kód. Vo svojich poznámkach, ktoré zaznamenával na voľné listy papiera a ktoré zberateľ a mecenas Francisco Melzi dodatočne zviazal do podoby knihy a dal im aj názov Trattato della pittura, nájdeme túto Leonardovu vetu: „Ať mé dílo nečte nikdo, kdo není matematik.“ Veta je nepriamou odpoveďou na problematiku zlatého rezu, z nepriamej odpovedi nepriama odbočka k Leonardovmu kódu.

Leonardovo upozornenie, aby jeho dielo nečítal nik, kto nie je matematik, ma oslovuje. Matematike sa nevenujem. Posunom myslenia k iným

vyjadriteľným vzťahu, ale postupným odkrývaním zlatého pomeru v prírode a v kozme obrátila pozornosť na analógie. Moja šanca účasti je – byť prítomný v štruktúrach. Slovo prítomný je kľúčové slovo aj vo vzťahu k zlatému rezu. Prítomný znamená účastný v prítomnosti. Za plného svetla, neunikáť do iných časov. V kulisách každodenných banalít, zažívať mágiu zlatého rezu.

K analógiám sa v knihe obracia aj autor. Uvádza niekoľko príkladov. Najpôsobivejším je špirála. V prírode môžeme pozorovať, akým spôsobom si lodička (Nautilus pompilius) stavia svoj príbytok do tvaru logaritmického špirály. Každé zväčšenie sa deje v pomere, ktorý sa rovná zlatému rezu. Obdivuhodné je aj to, že podobne ako to, čo vzniká na dne jazier, má svoju analógiu vo vesmíre. Tú samú špirálu nachádzame v sústavách hviezd zoskupených v rovnačke roviny, akou je Mliečna cesta.

Anglický básnik, maliar a vizionár William Blake (1757 – 1827) napísal:

„Svět v zrníčku písku rozeznat
a nebe v divoké květině,
bezmezný prostor do vlastních
dlaní brát,
a věčnost prožít jen v hodině.“

Iný autor, zviazaný so zlatým rezom, tri storočia pred Blakom napísal: „Tepot pačicho křídla dá vám kresbu očního víčka a vlna na písčine dokonávající naučív vás, kterak úsměv zahrává s rtem. Na obloze hledal jsem odlesky jenž lze užítí v pohledu, a květiny dávali mi příklad polohy rukou.“ (Leonardo da Vinci, 1452 až 1519)

a k / 4

Ak autor textu o zlatom reze odbieha k analógiám, nie je to pre zdržovanie, ani pre ozvláštnenie. Zlatý rez predstavoval ideálny harmonický pomer. Možno za ideálny pokladať pomer,

som po prvýkrát počul slovné spojenie: zlatý rez.

Fíha, pomyslel som si.

Zážitok z racionálnej analýzy, keď sieť neuločila len estetický dôkaz, ale vizualizovala aj radosť z poznávania, to, ako sa línie na obraze odovzdali a splynuli s vibráciou kompozičnej siete, bolo tým, keď Tajomstvo, to, čo je nepopísateľné, prehovorí. Bol to zážitok takmer mystický. Nemal som ani vidiny, ani som neuzil chemické omamujúce látky či alkohol. Stalo sa to v plnom osvetlení, v radosť z myslenia.

Fíha, pomyslelo moje myslenie a vyslovilo číslo údivu.

a k / 5

Ak by to bol obyčajný údiv, pokračovalo by moje spomínanie tam, kde ho mediálny svet túži vidieť. Príbehom LB. LB bol výnimočný jav. Horúčkovo sa dral za poznáním. Nastúpenú cestu nečakane opúšťal, aby sa tou samou horúčkou vrhol do niečoho iného. Pátranie po tajomstve zlatého

To, čo by matematik nevyriekol, alebo ak, tak len so stíšeným hlasom, ja píšem nahlas: Elementárne vety matematiky majú mystickú estetickú hodnotu.

reзу vymenil za štúdium cudzích jazykov, tie za jógu. Ak to zabalíme do jeho predčasnej smrti, toto všetko sú ideálne nahrávky na vyhlásenie: LB poznal kód. Od poznania kódu nie je ďaleko k sektárstvu, k spoločnosti vyvolených. Mój príbeh v príbehu zlatého rezu však vraví rozhodne Nie! Po dôvod nepôjdeme ďaleko. Zostanem v kláštore, v tej samej učebni. LB po kompozičných analýzach na obrazoch starých majstrov pristúpil k vytváraniu vlastných diel pomocou zlatého rezu.

Fíha, pomyslel som si, keď som jeho počínanie pozoroval. Nebola to však veta s číslom údivu. Bol to len zvuk, výraz sklamania. Prebraná sieť z historických kompozícií uložila iba sieť. Márne nám LB dokazoval vypočítané pomery. Jeho dodatočný komentár tajomstvo nerozdúchal.

Asi to bude zložitejšie, pomyslel som si. A o niečo neskôr, keď som sa v povinných školských cvičeniach naučil, ako sa zlatý rez konštruje vpísaním pentagramu do päťuholníka, ale aj inými zložitejšími spôsobmi, som v sebe zložitosť iba utvrdil. Lenže číslo údivu ma pri návštevách múzeí opakovane pripočítavalo k tajomstvu starých majstrov. Je to zložitejšie, pomyslel som si, pretože som porozumel. Jedným z najzložitejších faktorov zlatého rezu nie je zložitosť, ale zázračná jednoduchosť. Dopracovať sa k jednoduchosťi znamenalo porozumieť máгии čísla (číselnému pomeru). Toto som dokázal jedine tak, že som máгии čísla totálne uveril. Ale bola to iba polovička cesty. K magickému rozmeru som sa priblížil až potom, čo som prešiel druhú polovičku. Ak som poznanie odhodil, z poznania vystúpil a z odstupu v súvislostiach uvidel. Aby bolo jasné: to, čo píšem, nie je z mojej hlavy. Takto už písali viacerí pred mnou (Pascal...).

História zlatého rezu, podľa tvrdenia autora knihy, trvá dvadsaťšesť storočí. Kniha túto históriu mapuje v širších súvislostiach. Pôvodne zlatý rez nemal dnešné pomenovanie a ani auru, ktorú doň vnieslo dodatočné pomenovanie. V raných prácach sa uvádza, ako „krajný a stredný pomer“. Tento pomer je vyjadrený iracionálnym číslom, číslom bez konca (1,618 033 988 7...). Číro pragmatické pomenovanie obdrží dodatočné pomenovanie (zlatý rez, božská porporcia) a ním aj transfer tam, kde ho chceme vidieť. Ale kto ho na tomto mieste chce mať? Poznanie? Alebo to

chce jazyk? Jazyk je nedokonalý nástroj. Nie je to tak, že nedokonalosť kompenzuje jazyk jazykovou manipuláciou? Tu sa začína príbeh v príbehu.

V odbornej matematickej literatúre sa ako symbol pre hodnotu zlatého rezu používa grécke písmeno tau. Na začiatku 20. storočia americký matematik Mark Barr dal pomeru pomenovanie gréckym písmenom fi.

a k / 6

Ak platí: veda má svoj jazyk, ktorým popisuje zápas, ale aj výsledky, kam zaradiť tie vedecké popisy, do ktorých sa vkradla vetička, ktorú napísal fíha, číslo údivu. Sú vedci, ktorí priznávajú, že spolu s exaktným poznáním dáva hodnotu riešeniu aj to, ak je spôsob elegantný. Ba sú takí, ktorí neváhajú napísať: krásny. Aká je to krása? Nie je to ornament, ani ozdoba. Vznikla z energie racionálneho poznania, ktoré presahuje racionálnosť. Tento presah teší a zároveň desí.

- ▲ Mario Livio
- ▲ Zlatý řez
- ▲ Preklad Petr Holčák
- ▲ Argo a Dokořán 2006
- ▲ 256 strán
- ▲ 399 Kč

Jedným z najzložitejších faktorov zlatého rezu nie je zložitosť, ale zázračná jednoduchosť. Dopracovať sa k jednoduchosťi znamenalo porozumieť máгии čísla. Toto som dokázal jedine tak, že som máгии čísla totálne uveril.

sférám som elementárne matematické postupy vytesnil, ale vždy ma fascinovalo a dodnes nadchýna dobrodružstvo racionálneho poznávania. Pokladám vytváranie výtvarného diela predovšetkým za intelektuálny výkon. Jeho silu a kvalitu tvorí to, ak o vlastnej kvalite vie, ale aj presah, ktorému racionalita neporozumie.

Bol som oslovený, aby som napísal komentár ku knihe Zlatý řez s podtitulom Příběh fi, nejpodivuhodnějšího čísla na světě. Bol som zaskočený tým, čo vo mne ponuka oslovila. Knihu som prečítal tak, ako si to zaslúži. Viackrát. Z poznámok čitateľa som vyvodil zhrnutie: Nemám, čo by som k textom knihy dodal. Ale o čo viac toto poznanie narastalo, o to viac vyjavovalo prázdno vo mne. To, že predsa len píšem, má svoj dôvod. Príbeh najpodivuhodnejšieho čísla v mojom príbehu. Presnejšie jeho Nemiesto. Nevidím Nemiesto iba negatívne. Nemiesto je dôvod na otázku: Prečo súčasní výtvarníci nepracujú s ideálnym harmonickým pomerom v takej miere, ako to robili dávne kultúry? Otázku treba upresniť. Prečo nepracujú dávno vyslovenými metódami? Nepoužívajú ich, pretože o nich nevedia alebo stratili vieru v ich silu? Alebo?... Ak sa však neomylnne opakuje: svetlo v očiach pri vyslovení spojenia zlatý rez, o niečo tu stále beží. Zaujíma ma, prečo sme k „máгии čísla fi“ (autorove slová) aj po stáročiach otvorení. Táto magickosť sa nevytratila, ale dnes nespočíva len v číselne

ktorý má oporu v matematicky vyjadriteľnom číselnom vzťahu, je doložený príkladmi z pozorovania prírody, kozmu, ale nepočíta s tým, kto o ideálnu harmóniu vedome usiluje? Sú iné kultúry, ktoré podobne ako naša usilujú o harmóniu. Budujú ju však na iných princípoch, aké predstavuje ideálny zlatý pomer. Harmóniu v sebe a s prírodou zhmotňujú prežívaním. Sebadisciplína, odriekanie, poddanie sa princípom prírody je viac než uctievanie vypočítaného ideálneho harmonického vzťahu. Čo s ideálnym harmonickým vzťahom, ak netvorí súčasť ľudského príbehu a stal sa iba predmetom uctievania?

Mój príbeh so zlatým rezom sa začal v kláštore. Na začiatku 60. rokov minulého storočia mala bratislavská škola umeleckého priemyslu chlapčenský internát na ulici Československej armády číslo 3, za Kostolom sv. Ladislava, v zadnom trakte. V bývalých mnišských celách sa začal môj príbeh profesionálneho výtvarníka.

Miestnosti na prvom poschodí boli vyčlenené ako učebne. Tu, v jednej z nich, som s údivom pozoroval zanietene sústreďenie spolužiaka LB z vyššieho ročníka, ako pomocou pravítka a kružidla vpisuje do čiernobielej reprodukcie renesančného maliara Giorgioneho línie. Ako z nich postupne utkáva kompozičnú sieť, v sieti čiar som videl, ako na obraze namalované hranice tiel a krajinných častí splynuli s líniami nakreslenej konštrukcie. Tu v učebni

Nanovo sa zadívam na nakreslenú úsečku. Pomer má nekonečné opakovanie na čoraz menšie a menšie úsečky. Ale aj pôvodná úsečka AB si v zlatom reze vyvolá väčšiu a tá v zlatom pomere ešte väčšiu. A takto to ide donekonečna. Na jednu aj na druhú stranu.

ak / 7

Ak je ľudské bytie darom hľadania, existujú v hľadaní dotyky, keď som k večnosti pripočítaný v krajnom a strednom pomere. Moja účasť v prítomnosti bude rozdávaním a pripočítavaním. Toto o mne hovorí matematická veta. Chvejem sa. Viem. Nevie. Viem.

a k / 8

Ak má matematika vety, má ju aj číslo fíha, číslo úžasu. Veta fíha znie: poznanie je dodatočné neviem.

a k / 9

Ak...

Dezider Tóth

Návrat rodinného striebra

- ▲ Milan Kundera
- ▲ *Nechovajte se tu jako doma, příteli*
- ▲ 80 strán
- ▲ 199 Sk

- ▲ Milan Kundera
- ▲ *Nesnesitelná lehkost bytí*
- ▲ Atlantis 2006
- ▲ 344 strán
- ▲ 549 Sk

Kedy sa koncom októbra objavil na pulchto knižkupectiev román Milana Kundera *Nesnesitelná lehkost bytí*, vzbudilo to u čitateľskej verejnosti ohlas hraničiaci s prevrpením. Zdanlivo na tento údiv nebol nijaký dôvod. Román, ktorý Kundera napísal vo francúzskej emigrácii začiatkom osemdesiatich rokov, vyšiel po česky iba v exilovom nakladateľstve manželov Škvoreckých *Sixty – Eight Publishers* v Toronte. Na jeho vydanie „doma“ sa čakalo už dlho, vlastne odvtedy, ako brnenské vydavateľstvo Atlantis začalo v tesnej spolupráci, i pod dôkladným dozorom autora, postupne publikovať jeho dielo. Lenže od roku 1997 tu nastala nevjasnená odmlka, ktorá mohla, ale nemusela súvisieť s názormi časti českej literárnej verejnosti na Kunderovu prózu. Tie boli vzdialené bezvýhradnému adorovaniu „majstra“, ktorý sa stal súčasťou českého literárneho „rodinného striebra“ exportovateľného do zahraničia. Úspech autora v celosvetovom meradle vysvetľovali skôr skutočnosťou, že vo svojich textoch ponúka západným čitateľom zjednodušené mentálne schémy týkajúce sa „stredoeurópanstva“, ako aj miestami zručne formulované a snobsky pôsobiace výsledky „prieskumov ľudských možností“ (ako označuje Kundera svoje romány) okorenené dávkou provokujúcej erotiky.

Publikačná pauza bola prerušená až v nastupujúcom tisícročí vydávaním útlých zväzkov esejí, ktoré pochádzali z Kunderových kníh o filozofii románu (*Umenie románu – L’art du roman*, *Zradené testamenty – Testamentes trahis*, *Opona – Le rideau*) a boli vydávané aj v literárnom časopise *Host*. Je zjavné, že pre českých (a napokon aj slovenských) čitateľov autorových próz to predstavovalo iba slabú satisfakciu. Kunderove texty napísané v emigrácii boli dostupné v mnohých jazykoch, maďarčinu a poľštinu nevynímajúc, iba v jeho rodnom jazyku nie (myšlienka publicistu kultúrnej rubriky istého slovenského denníka o možnosti slovenských prekladov Kunderu by možno bola na mieste, len vyznieva kotvie prečo absurdne).

Ďalším rámcem, do ktorého sa vydanie *Nesnesitelné lehkosti bytí* dostalo, bolo mediálne často pretriasané nedávne zverejnenie pirátskeho prekladu jeho novely *Identita* na internete. Pre prozaika bedlivo dozerajúceho na dôkladné preklady vlastných textov o ďalší dôvod viac, aby zanevrel na svoju vlasť. No namiesto toho Kundera o pár mesiacov uvoľnil pre české vydanie román, vďaka ktorému sa zbavil obmedzujúcej nálepky autora – emigranta, stal sa súčasťou svetovej literatúry, a zároveň sa umiestnil na popredných miestach rebríčky best-

sellerových autorov. Verný svojej autorskej stratégii dokonca opravil text románu oproti pôvodnému vydaniu a zaopatril ho záverečnou poznámkou. „Rodinné striebro“ českej literatúry sa teda vrátilo domov.

Motivácie Kunderovej autorskej stratégie podstatnou mierou objasňujú jeho eseje o románe. V mnohých ohľadoch vysvetľujú, prečo starostlivo dohliada na jednotlivé preklady próz, opravuje znovu vydávané diela, dôsledne bilancuje vlastné diela (z jeho korpusu napokon Kundera niekoľko textov vylúčil). Objasnia aj jeho striktný zákaz filmovania svojich románov, ktorý nasledoval po nešťastnej filmovej adaptácii *Nesnesitelné lehkosti bytí* od Philipa Kaufmana, a napokon i autorov rezervovaný postoj k médiám a odmietanie poskytovania rozhovorov.

Postaveniu autora, románopisca v modernej dobe sa venuje kniha *Nechovajte sa tu jako doma, příteli*. Obsahuje dve eseje: titulnú, ktorá je deviatou časťou knihy *Zradené testamenty* a esej pod názvom *Kdo je romanopisec?*, pôvodne štvrtá kapitola knihy *Opona*. Pátos Kunderovho uvažovania o problematike je daný jeho presvedčením, že román nie je iba obyčajným literárnym žánrom, ale ústredným pojmom kultúry modernej Európy, priestorom pre prieskum ľudských možností, resp. existenciálnych kategórií ľudského života. Autor – románopisec vlastne disponuje ontologickým poslaním, a to je zdrojom jeho neobmedzenej suverénnej moci nad vlastným dielom. Autor je neobmedzeným pánom a vlastníkom svojho diela, znie Kunderov nekompromisný výsledok. Táto suverenita sa neobmedzuje iba na priestor textu diela, ale siaha i ďalej. O jedinom správnom interpretacom rámci rozhoduje jedine autor sám, iba on je kompetentný rozhodovať, do akého kontextu sa výsledok jeho tvorivého aktu zaradi. Iné možnosti prinášajú veľké riziko spreneverenia sa zmyslu diela. Kundera formuluje požiadavku autorovho výlučného vlastníctva ako záležitosť výsostne etickej povahy, no zároveň ju dovádza i do pragmatických dôsledkov – do oblasti autorského zákona.

V Kunderových esejach nechýba príbeh. Stretávame sa tu predovšetkým s rozprávaním o zrade. Jeho

Úspech Kunderu v celosvetovom meradle vysvetľovala časť českej literárnej verejnosti skôr skutočnosťou, že vo svojich textoch ponúka západným čitateľom zjednodušené mentálne schémy týkajúce sa „stredoeurópanstva“, ako aj miestami zručne formulované a snobsky pôsobiace výsledky „prieskumov ľudských možností“ okorenené dávkou provokujúcej erotiky.

protagonistami sú horliví vykladači diel tvorcov (Stravinského, Janáčka, Kafku, Hemingwaya a ďalších), ktorí upreli autorom ich vlastníctvo a svojou „opaterou“ – interpretáciou, nekompetentným vydávaním a úpravou ich textov, zverejňovaním intimných detailov ich súkromia – im preukázali medvediu službu. Spomedzi nich najvýraznejšie vystupuje postava Maxa Broda, nielen priateľa, ale i vydavateľa a celoživotného interpretátora diela F. Kafku. Kundera ho na niekoľkých miestach opakovane blahoslávne vykresľuje ako horlivého, trochu obmedzeného diletanta, ktorý napriek nespochybniteľnému obdivu a láske k svojmu priateľovi Kafkovi jeho dielu ublížil fakticky viac ako najzaprísahanjší odporcovia. (Ako Kundera ukazuje, podobný účinok mala Brodova starostlivosť o Janáčkovu hudbu.) Brod sa spreneveril Kafkovmu želaniu, aby

spálil jeho texty po smrti, ignoroval jeho autorskú bilanciu, kodifikoval mylné interpretácie jeho próz. Navyše sa zverejnením jeho denníkov a súkromnej korešpondencie stal iniciátorom tendencie narúšajúcej právo autora na intimný priestor. (Upieranie práva na súkromie predznamenuje podľa Kunderu postoj totalitných ideológií, ako aj médií v súčasnej dobe.)

Kundera dramaticky vykresľuje, ako týmto činom odoprel Kafkovi právo na dôstojné miesto vo svetovej literatúry a uzavrel ho v „mini – mini kontexte“ své biografie: Felícia, otec, Milena, Dora ... daleko od dejín románu, daleko od umení. Brod na dôvažok povýšil svoj spôsob, akým naložil s priateľovým dielom a ktorý Kundera hodnotí ako morálne sporný čin, na všeobecný a spoločensky prijímaný úzus. Autorovi nezostáva nič iné, ako sa voči takémuto konaniu brániť, preto zdvorilo, ale tvrdo vyzýva interpretátora o vlastne i čitateľov svojho diela: „Nechovajte se tu jako doma, příteli“.

Ťažko si nevsimnúť, do akej významnej miery je Kunderovo zastávanie sa takejto stratégie súčasťou budovania vlastného autorského mýtu, či povedané prozaickejšie, vlastnej autorskej značky. Nielen svojimi esejami o románe sa dovoľáva výprech predchodcov (Cervantes, Diderot, Flaubert, Brod, Musil, Gombrowicz, Kafka), včleňuje sa medzi nich a sám sa pasuje za pokračovateľa tradície „stredoeurópskeho filozofického románu“ (K. Chvatík). Kundera vyžaduje poslušného, „modelového“ čitateľa, ktorý sa nevzpiera autorovým interpretačným rámcom implantovaným už do samotného textu próz. Reálnym dôsledkom jeho autorského gesta je buď čitateľské podráždenie, v horšom prípade nechť k ničomu, čo je dôkladne predžuté a naservírované, alebo excitované stotožnenie sa s autorovým sebavýkladom a jeho nekonečné variovanie. Radosť z hľadania nových a nových významov, objavovanie nečakaných polôh Kunderových textov, či potešenie z interpretácie sú obmedzené na minimum, jednoducho preto, že autor o ne nestojí.

Hoci čitateľ ešte ani nestihol vstúpiť do románového sveta *Nesnesitelné lehkosti bytí*, už má možnosť zaregistovať signály autorovej zvrchovanosti nad textom. Na tiráži knihy je popri

romantickým milovníkom, idealistická Tereza, libertínka Sabina a jej politicky naivný milenec Franz – a spätne vedú k formulácii nových paradoxných záverov s nárokom na gnómičku platnosť. Jednotlivé konkrétne situácie a konanie postáv sa stávajú ilustráciami existenciálnych kategórií, pojmov ako láska, duša, telo, súcit, hrôza, hanba a podobne. Autor sa netají, že jeho rozprávanie smeruje k „prieskumu ľudských možností“ a v plnej miere potvrdzuje žánrovú vymedzenie textu ako románu – eseje. Jeho postup uplatňovaný v texte sa dá charakterizovať ako postup od abstraktnej tézy ku konkrétnej románovej udalosti, ktorá opäť presahuje k zovšeobecnenému tvrdeniu a potvrdzuje ho. Tomáš je zrozený zo sentencie „einmal ist keinmal“ a jeho konanie ho zase k tej vete vracia.

Autor demonštruje svoj odstup od príbehu a jeho hrdinov, ich druhoplátnovosť „scudzovacími efektmi“ – ne-

Niet pochyb, že Kundera je autor skepsy, veď napokon odhaľovať sebaklamy a mýty ľudského života, ktoré majú pôvod v nedospelosti ľudstva (označuje ho ako lyrický vek), je podľa neho poslaním románopisca.

Toto odhaľovanie sa však nekončí iba v privátnej ľudskej sfére, pretože tá presahuje ďalej. V mýtoch individuálneho ľudského života majú totiž pôvod všetky totalitné ideológie, ale i ilúzie „demokratických“ spoločností. Nie sú dôsledkom pôsobenia abstraktných dejinných síl. Na desivú podobnosť a zameniteľnosť jednotlivých politických postojov Kundera poukazuje na niekoľkých miestach: preukazujú ju zástanca režimu, starý český emigrant i disident, žiadajúci Tomáša, aby podpísal petíciu.

Napriek neustálej skeptickej analýze a demaskovaní ilúzií sprevádzajúcich naše životy Kundera opakovane, nielen v *Nesnesitelné lehkosti bytí*,

Napriek neustálej skeptickej analýze a demaskovaní ilúzií sprevádzajúcich naše životy Kundera opakovane prejavuje pochopenie pre ľudskú túžbu po idyle, jednotvárnosti a nekomplikovanosti sveta a miestami jej podlieha i on sám.

ustále ich reflektuje, vkladá do deja rozsiahle úvahy. Tomu zodpovedajú i kompozičné riešenia románu – o smrti jeho protagonistov sa dozvedáme už v druhej tretine románu.

Ak sám autor označil svoj román ako román o láske, treba poznamenať, že jeho pojednanie o téme je predovšetkým poznamenané kartezianským dualizmom tela a duše. Predstavy o jednote tela a duše, lásky a sexuality demaskuje ako ilúziu, sebaklam ľudstva, ktorý je pozostatkom rajskej nevinnosti ľudstva. Autorovým textom preniká neustála frustrácia z ľudskej telesnosti, ktorá sa výrazne prezentuje predovšetkým v súvislosti so ženskými postavami. V ľudskom tele nie je nič oslobodzujúce, naopak, je to klietka, v ktorej je uväznená začudovaná duša. Fungovanie ľudského tela je tu prezentované ako ponížujúci, už má možnosť zaregistovať signály autorovej zvrchovanosti nad textom. Na tiráži knihy je popri

ostentatívne zblížovanie vysokého a nízkeho je súčasťou autorovej provokatívnosti, no pôsobí opäť ako demonštrovanie platnosti všeobecne platných téz. Týka sa to i erotických scén, za ktoré sa Kunderovi dostalo obvinení z pornografie. Sú príliš chladné a vy kalkulované – pôsobia ako ďalší doklad jeho analýzy „ľudských možností“.

prejavuje pochopenie pre ľudskú túžbu po idyle, jednotvárnosti a nekomplikovanosti sveta a miestami jej podlieha i on sám. S týmito momentmi sa stretáme už v románe *Žert*, keď jeho protagonista Ludvík Jahn počívajú na chvíľu vnútornú harmóniu pri počúvaní ľudových piesní, ktoré mu pripomenú dávno stratený svet. Zreteľnejšie však vystupujú v *Terezinej túžbe po živote na vidieku*, v jej vzťahu k psovi Kareninovi, v Sabininom dojati sa pri predstave harmonického domova, i keď autor zadržane odhaľuje ich neuskutočniteľnosť a nereálnosť. A napokon túto nostalgiu pociťujeme v posledných riadkoch eseye *Nechovajte se tu jako doma, příteli*, keď rozpráva o synovi naplňajúcom posledné želanie svojho otca, aby ponechal pred rodným domom starú hrušku. Je to výjav patriarchálneho vidieckeho sveta, ktorého étos podľa Kunderu príkro kontrastuje s duchom modernej doby.

A práve v týchto momentoch sa čitateľa najsilnejšie zmocňuje podznenie, či sa niekde za tým všetkým nenachádza tá povestná kunderovská „druhá slza“ sebadojatia charakteristická pre gýč, či si sám autor odsudzujúci akékoľvek prejavy „lyrického veku“, ktoré sú založené na očarenosti samým sebou, dokázal zachovať od seba odstup.

Ivana Taranenková

Lucia Domašská, 2006

Z démona moloch

Na prvý pohľad zaujme podtitul tejto knihy – Literatúra a bežné myslenie. Je lákavý pre každého, komu záleží na tom, aby sa literatúra a čítanie stali súčasťou života čo možno najväčšieho počtu ľudí. Antoine Compagnon, francúzsky literárny teoretik a kritik, si dal vo svojej knihe za cieľ sledovať rôzne teórie literatúry a podrobiť ich kritickému skúmaniu.

- ▲ Antoine Compagnon
- ▲ **Démon teórie. Literatúra a bežné myslenie**
- ▲ Preklad Jana Truhlárová
- ▲ Kalligram 2006
- ▲ 320 strán
- ▲ 281 Sk

hy. Prvých päť považuje za imanentné vlastnosti literatúry a ich skúmaním sa snaží definovať celý kontext možnosti teoretického uvažovania o literatúre. Skúma literárnosť ako základnú charakteristiku literatúry, intenciu a postavenie autora, reprezentáciu, čiže vzťah literatúry k svetu, recepciu ako vzťah literatúry k čitateľovi a štýl ako vzťah textu a jazyka. Ďalšie dve oblasti sa zameriavajú na vzťah textov navzájom. Autor skúma vzťah medzi literatúrou a jej dejinami. Výklad uzatvára analýzou hodnotovej stránky literatúry, tvorby kánonu a premien pojmu klasika.

Metóda „triedenia“ literárnych teórií Compagnona spočíva v tom, že v každej z uvedených oblastí si vyberie dva protichodné názory. V podstate ide vždy o názor, ktorý teoreticky potvrdzuje existenciu základného pojmu v zvolenej oblasti, a o názor, ktorý ho zásadne odmieta. Pri konfrontácii týchto dvoch krajných riešení nachádza teoretické stanoviská, ktoré rozpor zmierňujú, a v závere každej z kapitol sa dopracúva k poznaniu,

sa čitateľ dozvedá, čo si o zvolených problémoch literatúry myslia iní, ale nikde sa nedečíta o autorovom postoji a prípadných dôvodoch, ktoré ho k nemu vedú. Celá kniha, hoci spočiatku má silnú ambíciu zaujať, je iba čoraz monotónnejším a nudnejším inventárom teórií a veľkolepou prehliadkou encyklopedických vedomostí autora. Vo všetkých prípadoch chýba autorov osobný prínos, jeho bádateľská analýza a hodnotenie. Ak absentuje autorov vklad, niet dôvodu čítať odbornú publikáciu, stačí sa zmocniť dobrej učebnice a splní to rovnaký účel. Napriek tomu má autor snahu podávať

Chce upozorniť čitateľa na fakt, že správnym postojom k teórii nie je bezdúchde prijímanie, ale práve naopak, podrobné skúmanie a opatrná skepsa. Literárnu teóriu neglorifikuje, uvedo-

Najvýraznejším znakom autorovho prístupu k literatúre je akýsi vlašný poznávací relativizmus, ktorý mu zabraňuje postaviť sa konštruktívne k spracúvanej téme. V celom výklade sa čitateľ dozvedá, čo si o zvolených problémoch literatúry myslia iní, ale nikde sa nedečíta o autorovom postoji a prípadných dôvodoch, ktoré ho k nemu vedú.

muje si jej obmedzenia a akademicnosť najmä v tom, že už neodpovedá, tak ako kedysi, na otázku, ako a prečo študovať literatúru, ani aký je dnešný význam a ciele literárneho výskumu. S vedomím tejto nedostatočnosti nazerá na teoretické iniciatívy takmer celej západnej civilizácie. Za jednotiaci prvok výkladu si zvolil sedem oblastí, podľa ktorých rozdelil aj kapitoly kni-

že správna je aristotelovská strednosť a pravda je niekde na pomedzí. Ak sa niekto nádeja, že toto pomedzie sa bude prekrývať s bežným myslením z podnázvu, musím ho sklamať. Najvýraznejším znakom autorovho prístupu k literatúre je akýsi vlašný poznávací relativizmus, ktorý mu zabraňuje postaviť sa konštruktívne k spracúvanej téme. V celom výklade

Fabio Lucca, bez názvu, 2003 – 2006

Starý, ale súčasný zákon

Málokedy sa stáva, že by na seba odkazovali dva texty, ktorých autori o sebe navzájom nevedia, a iba čitateľovi odporúčajú niečo bližšie neurčené. Ak ten potom, hoci náhodou, narazí na konkrétne dielo na druhom konci odkazu, môže mať dobrý pocit živej komunikácie s autormi oboch diel.

- ▲ Ivan Rusina a Marian Zervan
- ▲ **Príbehy Starého zákona**
- ▲ SNG – VŠVU 2006
- ▲ 480 strán
- ▲ 380 Sk

V edícii Učebné texty Univerzity Karlovy v Praze vydalo nakladateľstvo Karolinum knihu Davida Jana Novotného Dramatické konflikty Bible. Autor bol profesorom scenáristiky a dramaturgie na pražskej FAMU a prednášal na katedre žurnalistiky Fakulty sociálnych vied Karlovej univerzity, od roku 2004 je rektorom Filmovej akadémie Miroslava Ondříčka v Písku. Je autorom filmových a televíznych scenárov a desiatky zbierok poviedok a noviel.

V podtitule svojich učebných textov D. J. Novotný uvádza, že ide o veľmi vzdialený pokus o midraš, čiže niekoľko praktických lekcii z dramaturgie. Tradične sa ako symbol štyroch rôznych významových úrovní biblického textu používa staroperšské slovo pardes (sad, obora). Štyri spoluhlásky slova pardes tvoria akronymom slov „pšat“ (doslovné, prvoplánové čita-

nie), „remez“ (náznak, či kľúč), „draš“ (kazateľské, vykladačské vysvetlenie zmyslu) a „sod“ (ezoterický a mystický význam). Krátke príbehy a výklady „midrašov“ interpretujú biblické texty hlavne na úrovni „draš“. Súčasný dramaturgický rozbor biblických textov, určený úzkemu okruhu študentov originálne mysliaceho profesora, je rovnakej povahy.

Príbehy Adama a Evy, Kaina a Ábela, Abraháma a generácií jeho potomkov sú v podaní Novotného skutočne veľmi čítavé dramatické príbehy. Učiteľ svojim žiakom presne charakterizuje etapy výstavby príbehu a čitateľ – neštudent si uvedomuje, že sa mu podarilo vytvoriť nekonvenčný moderný midraš. Pátra, skúma, vykladá, interpretuje a tým učí. Prednáša budúcim scenáristom a dramaturgom a spolu s nimi sa sám snaží pochopiť

Pražský autor zaiste netušil, že onedlho potom, čo vyjde jeho kniha, budú môcť čitatelia počúvať všetky dobré rady jedinou návštevou Slovenskej národnej galérie.

svoj text živo, pokúša sa o komunikáciu s čitateľom, niekedy text dosahuje kvality takmer umeleckej eseje, no chýba mu práve tá podstata, ktorá robí esej esejou – osobný vklad, zaujímavé riešenie, alebo možno iba obyčajný odborný názor.

Jednou z príčin je nevládnuteľne široký záber, pretože autor pod pojem literatúra zahŕňa takmer každý písaný text. Ako vraví, za literatúru môžeme, za určitých okolností, považovať aj Občiansky zákonník. (Keby mal niekto záujem sledovať estetické kvality zákonov, odkazujem záujemcov na platný Zákon o policajnom zbore, ktorý je z pohľadu tvorby textu možné považovať naozaj za umelecké dielo.) Je to len jeden z príkladov, ktorých je v texte mnoho, ale dobre vyjadruje autorov postoj. Hoci si za cieľ kladie priblížiť teóriu bežnému mysleniu, nezaobrá sa tým, čo je pre bežné myslenie samozrejme, a to je účel. Skúma síce intenciu ako vzťah autora k svetu a textu, ale neskúma estetickú funkciu, ktorú vlastne literatúra ako umelecký text má plniť.

Potom ľahko podľahne pokušeniu považovať za literatúru zákon, ktorého estetické vlastnosti sú náhodným výsledkom tvorby úsporného a presného textu a jeho cieľom nie je zážitok jednotlivca, ale usporiadanie vzťahov v spoločnosti.

Autorovu ambíciou bolo uvažovať o základných pojmoch literatúry ako o predpokladoch každého diskurzu o literatúre. Jeho kniha je dôkazom, že uvažovanie samotné nie je dobrou metódou ani obohacujúcim cieľom. Bez jasnej vízie a presne definovaného predmetu bádania nemôže žiadne skúmanie v humanitných vedách priniesť pozitívny výsledok – to je poučenie, ktoré si každý vysokoškolský študent nesie už po napísaní prvej seminárnej práce. Z démona teórie, ktorého chcel autor pravdepodobne poľudštiť, sa mu podarilo vytvoriť molocha, beztvárny zhluk teoretických názorov usporiadaných podľa nejasne stanovených pravidiel, ktorého by pred sebou nevládal tlačiť ani bájnny Sisyfos.

Daniel Uherek

hlboký zmysel týchto príbehov aktuálnych celé tisícročia.

D. J. Novotný „lector benevoli“ odporúča, „aby sa každý čitateľ snažil zísť do galérie, alebo aby si požičal obrazovú publikáciu, pozorne preštudoval výtvarné spracovanie príslušného výseku z biblického príbehu, pretože i v obrazoch sú znázornené a interpretované biblické príbehy. Sú v nich často drobné detaily a motívy, ktoré znalého diváka nútia zamyslieť sa nad tým, ako ten-ktorý maliar ten či onen biblický príbeh vidí“. A to je iste poučné nielen pre študentov filmovej akadémie, budúcich profesionálov vizuálnych médií.

Pražský autor zaiste netušil, že onedlho potom, čo vyjde jeho kniha, budú môcť čitatelia počúvať všetky dobré rady jedinou návštevou Slovenskej národnej galérie. Iba o niekoľko mesiacov neskôr bola v SNG otvorená výstava Postavy a príbehy Starého zákona od Dürera po Chagalla. Prísť na ňu pripravený určitou znalosťou biblických príbehov však asi bolo nutné, a to aj napriek starostlivo pripraveným sprievodným textom pri expozíciách. Jeden príklad za všetky: stredoškolská Tamar, ktorá má byť upálená. Drží v rukách bohatý „záloh“ od Júdu a potmehúdky sa usmieva, čo samozrejme neunikne tekajúcej pozornosti študentov. Ich udivené otázky však nedokáže zodpovedať ani dozerajúca pani profesorka. Vysvetľujúci text je pre väčšinu súčasníkov nevyhnutný.

Možno s týmto vedomím pripravili kurátori výstavy, teoretici umenia Ivan Rusina a Marian Zervan súčasne s výstavou aj ikonografický slovník Príbehy Starého zákona. Vydala ho SNG spoločne s Vysokou školou výtvarných umení v Bratislave. Slovník obsahuje 75 starozákonných príbehov. Každý príbeh je spracovaný ako heslo, ktoré obsahuje príbeh, popis viacerých jeho zobrazení, čiernobiele reprodukcii a popis konkrétneho diela vystaveného v SNG, dodatky, príklady diel iných autorov a v závere hesla uvádza literatúru. Kniha obsahuje aj početné a obsažné registre.

Vďaka tomu, že čitateľ dostáva príbehy Starého zákona prehľadne rozčlenené do hesiel ikonografického slovníka, dokáže ľahšie odolať strhujúcemu epickému toku biblického textu, ktorý sa horizontálne rozvetvuje vstupom nových a nových postáv a udalostí. Výklad výtvarného diela inšpirovaného daným dejom naznačuje vertikálny smer, ktorým sa uberá výtvarníková reflexia hlbšieho významu textu. Dostáva sa nám tak ďalší zaujímavý príklad toho, čo robí „midraš“ a skrýva akronymom „pardes“.

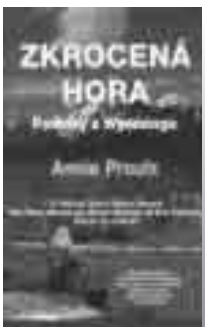
Český autor učebného textu a slovenskí autori ikonografického slovníka odvedli skvelú prácu. Ich diela obohatia každého, kto sa chce zúčastniť toho, čo spája oba autorské počiny – sviežich úvah inšpirovaných základným textom našej kultúry.

Alena Bugárová

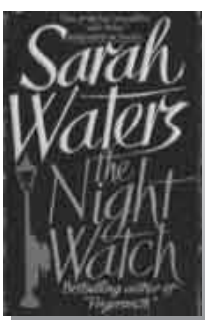
Neoblúbená farba dúhy

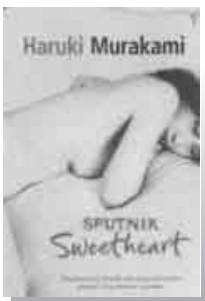
- ▲ Allan Hollinghurst
- ▲ **Linie krásy**
- ▲ Preklad Michala Marková
- ▲ Odeon 2006
- ▲ 448 strán
- ▲ 329 Sk

- ▲ Annie Proulx
- ▲ **Zkročená hora. Povídky z Wyomingu**
- ▲ Baronet 2006
- ▲ 304 strán
- ▲ 371 Sk

- ▲ Sarah Waters
- ▲ **The Night Watch**
- ▲ Virago Press Ltd 2006
- ▲ 480 strán
- ▲ 10,90 Euro

- ▲ Haruki Murakami
- ▲ **Sputnik Sweetheart**
- ▲ Vintage 2002
- ▲ 240 strán
- ▲ 11,80 Euro

Americký spisovateľ John Cheever vyhlásil, že v roku 1948 sa v Spojených štátoch všetci zaoberali homosexualitou. Všetkým myslel najmä vládu, ktorá vo veľkom prepúšťala zamestnancov tajných služieb inej sexuálnej orientácie. Keďže v začiatkoch studenej vojny bolo mnoho konzervatívov presvedčených, že Sovietsky zväz predstavuje pre „liberálov“ akéhokoľvek druhu raj na zemi, americká vláda posadnutá ďalšou zo svojich paranóji svoje konanie oficiálne zdôvodnila tvrdením, že je oveľa jednoduchšie vydierať homosexuálov v jej tajných službách či ich presvedčiť, aby pôsobili ako dvojité agenti. Podobne by sa o roku 2006, aspoň čo sa literatúry týka, dalo povedať, že okrem množstva románov,

Hoci by sa mohlo zdať, že spoločnosť tento fenomén všeobecne akceptovala, keď západná kultúra homosexualitu dekriminalizovala. Skutočnosť je však taká, že sa s ňou spája množstvo predsudkov od jej odsudzovania ako neprirodzeného javu po zovšeobecňovania, v rámci ktorých sa nekriticky spája s promiskuitou, drogami a v neposlednom rade s AIDS. A predovšetkým má pachuť bulváru, niečoho, čo má zostať veľmi dobre skryté a utajené, dokonca maskované, pretože pretvárika je, povedzme, spoločensky prijateľnejšia ako niečo, čo sa od nepísaných pravidiel odlišuje.

Nie je preto prekvapivé, že autori, ktorí svojím príbehom kritizujú spoločnosť v určitom historickom období, si buď za rozprávača, alebo jednu z postáv vyberú homosexuála. A paradoxne, nikdy to nie je ten prototyp dobrého priateľa nešťastnej slobodnej štyridsiatničky, aký nám už niekoľko rokov podsúva americká televízna a filmová produkcia.

Už nemusíte nosiť nohavice, vojna sa skončila. Britská spisovateľka Sarah Watersová sa vo svojom najnovšom románe Nočná hliadka rozhodla pre obdobie druhej svetovej vojny. Kulisou príbehov štyroch ľudí, rozprávaných v obrátenom chronologickom poradí od roku 1947 cez 1944 až po 1941, však nie sú zákopy či velitelské stany. Je ňou bombardovaný Londýn a ľudia, ktorí v ňom zostali. Keďže z bratov a manželov sa stali zo dňa na deň vojaci, bez ohľadu na to, čo pred vojnou robili, z nášho pohľadu skôr bez ohľadu na to, čo robili po vojne, sa o každodenný život starali ženy. Kay je prvá, s ktorou sa čitateľ stretáva. Nízka, nakrátko ostrihaná a najmä chlapčensky pôsobiaca žena, ktorej úplní neznámi nikdy nezabudnú pripomenúť, že vojna sa už skončila, že už nohavice nosiť nemusí. Cez vojnu Kay zachránila tých, čo prežili zo sutín z bombardovaných domov. Nie ako sestra Červeného kríža, ale za volantom sanitky. Ani ona, ani Helen a Julia, spolu s ktorými tvoria zvláštny milenecký trojuholník, nemôžu povedať, že im koniec vojny priniesol vytúžené šťastie a pokoj. Práve naopak, počas rokov chaosu sa cítili slobodné a neobmedzované. Málokto sa zaoberal tým, že dve ženy spolu bývajú v jednej domácnosti, nikto sa nepozastavoval nad tým, že spolu trávajú čas a starajú sa o seba. Keď sa život vrátil do normálnych koľají, stratili odvahu, zároveň podľahli tlaku konvencií a strachu zo zákonov, ktoré homosexualitu zakazovali, a svoje skutočné ja popreli tak, ako je to bežné aj dnes. Strach a zbabelosť sú hlavnými témami Watersovej románu. Najmä mužské postavy im podliehajú oveľa jednoduchšie ako ženy, ktoré v podstate nemali čo stratiť. Duncan strávil vojnu vo väzení za snahu vyhnúť sa vojenskej povinnosti, kde sa utápal vo výčitkách, že sklamal svojich príbuzných a najlepšieho kamaráta. Reggie, ktorý ako vojak môže na prvý pohľad

postaviť, že aj keď sa mnohé v oblasti práv žien zmenilo, niektoré predsudky prežívajú dodnes.

Ak s tým nič nedokážeš urobiť, musíš sa naučiť to znášať. V šesťdesiatych rokoch, v ktorých sa odohráva príbeh poviedky Annie Proulxovej Skrotená hora, sa postoj spoločnosti v niektorých dovedy tabuizovaných oblastiach trochu uvoľnil. Na zmenu vnímania kontroverzných skutočností však politické vyhlásenia nestačia. Trvá niekoľko desaťročí, kým sa určité spoločenské vrstvy prestanú pretvarovať a záväzky svojich starých otcov naozaj prijmú za svoje. Jednou z týchto skupín sú aj obyvatelia amerického stredozápadu – pustatiny riedko osídlenej farmármi živiacimi sa chovom dobytky, z ktorých si práve pre ich kamenné presvedčenie o úlohe muža – kovboja vybrala Proulxová hlavných hrdinov svojej poviedky. Príbeh dvoch kovbojov Jacka a Ennisa, ktorí sa do seba zamilujú, je známy aj vďaka tohtoročnému filmovému spracovaniu. Dovolím si však tvrdiť, že zatiaľ čo film miestami sklzáva do sentimentálnej roviny, jeho literárna predloha nemá s melodramou veľa spoločného. Jej autorke sa na päť-

Napriek tomu, že sú v úplne inej situácii ako postavy z Nočnej hliadky, spájajú ich rovnaké výčitky z toho, že sa musia ukrývať a pretvarovať, ubližovať svojim najbližším a najmä výčitky z bezmocnosti a strachu z reakcie okolia, ktorá by v ich prípade bola krutá, paradoxne však pre spoločnosť prirodzenejšia ako ich spoluzitie.

Taký škandál si nemôžeme dovoliť. Napriek tomu, či skôr práve preto, že v roku 2004 dostal Allan Hollinghurst Bookerovu cenu za román Linie krásy, sa kritika dodnes nevie zhodnúť na tom, či je román naozaj tak dobre napísaný alebo je len nafúknutou bublinou. Jednoducho by sa dalo povedať, že príbeh Nicka Guesta, odohrávajúci sa v osemdesiatych rokoch vo Veľkej Británii, je jedným z tých, ktoré delia čitateľov len na dve skupiny – tých, ktorých oslovil, a tých, ktorých očakávaná sklamal. Neopierateľne je štruktúra tohto románu dokonale premyslená. Začína sa v roku 1983 – v lete „nevinnosti“, poslednom pred vypuknutím pandémie AIDS. Nick skončil štúdium literatúry na Oxforde a prijme ponuku svojho najlepšieho kamaráta Tobyho, aby počas práce na doktoráte v Londýne býval v dome jeho

Ani jednému zo spomínaných románov nemožno uprieť isté estetické kvality, preto by nebolo šťastným a veľmi rozumným rozhodnutím (ne)čítať ich len kvôli téme, ktorej sa venujú.

desiatich stranách podarilo prelomiť všetky klíše americkej popkultúry spájané s homosexualitou. Jack a Ennis zďaleka nezapadajú do obrazu jemných, o svoj zovňajšok dbajúcich chlapcov. Práve naopak, nielen zvonku pôsobia ako priami, nohami pevne na zemi stojaci muži. Ich jazyk je jednoduchým dialektom, v ktorom nie je priestor na zbytočné slová. Nemajú nič spoločné s drogami, náhodnými známostami na jednu noc či afektom tradične pripisovaných homosexuálov. Obaja pripúšťajú, že k sebe cítia viac, než by ako priatelia mali, popierajú však, že by boli schopní podobného citu (a samozrejme skutkov) k iným mužom. K tomu, aby boli úprimní k sebe, vedie dlhá cesta. Za štyri roky, ktoré delia prvé od druhého stretnutia, sa snažia vyrovnat sami so sebou, založia si rodiny, o ktoré sa starajú, ale sú to len gestá, ktorými formálne spĺňajú svoju povinnosť spoločnosti.

Otvorene sa k svojej homosexualite priznáva, ale nikdy o nej nehovorí. Luxusný dom so súkromným parkom v jednej z najbohatších londýnskych štvrtí pri Kensingtonských záhradách patrí totiž Tobyho otcovi – Geraldovi Feddenovi – konzervatívneho členovi parlamentu. Linie krásy je kritikou politiky Margaret Thatcherovej, ktorej pokrytectvo veľmi ironicky prirovnáva k dvojtvárnosti života ľudí, ktorých sa jej preslávená homofóbna „Section 28“ najviac dotýkala. Na jednej strane je to Nickov hedonistický život naplnený povrchnými vzťahmi, kokaínom a klamstvom, na druhej strane prázdne konverzácie politikov na večierkoch o peniazoch a moci a na obidvoch znechucujúce pozérvstvo a pretvárika. Priznať pred nimi, že rodinný priateľ umrel na AIDS neprichádza do úvahy, no pridať ďalší predsudkami poznačený názor je potrebné. Jeden z Nickových priateľov

Wani Ouradi, ktorému matka „zaplatila“ snúbenicu a ktorý zastupuje všetky konzervatívne hodnoty nekompromisnosti a elitárstva spojené s politikou osemdesiatych rokov, nemá problém poprieť svoje ja a vzťahy aj v prítomnosti svojich milencov. Lásky je to posledné, na čo si čitateľ spomenie, keď si uvedomí, že z Nicka sa každým rokom stráveným v prostredí, kde si ľudia krásu kupujú, ale vôbec nedokážu oceniť, stáva vypočítavý skorumpovaný človek, neschopný prejavovať akékoľvek city. Takýto stav jednotlivca či celej spoločnosti je zákonite neudržateľný, napriek tomu, že pokrytectvo nie je o nič menej zriedkavé, o určitých veciach sa začalo otvorene hovoriť.

Dvakrát podčiarknutá nemožnosť. Vzťahy postáv v románoch Harukiho Murakamiho, asi najznámejšieho súčasného japonského spisovateľa, sú vždy iracionálne, tajomné a zúfalo osudové. Román Miláčik Sputnik, ktorý vyšiel v roku 1999, je klasickým neprerozprávaným Murakamiho príbehom dvoch vzťahov troch postáv. Rozprávačom je kufrovskou iniciálou K. pomenovaný učiteľ, ktorý je zamilovaný do nádejnej spisovateľky Sumire. Nielen priepasť medzi jeho a jej svetom a jeho schopnosť a jej neschopnosť prispôbiť sa väčšine a zapadnúť do spoločnosti je dôvodom, prečo spolu nemôžu existovať. Sumire miluje ženu, ktorá je od nej o pätnásť rokov staršia, a neprechováva k nej iné ako priateľské city.

Všetky tri postavy sú veľmi osamelé. Komunikovať spolu dokážu paradoxne lepšie po telefóne alebo v listoch, v prítomnosti osoby, ktorú milujú, ich totiž paralyzuje zúfalstvo z nemožnosti akéhokoľvek vzťahu. Neustále opakujúcou sa je metafora družíc krúžiacich po obežnej dráhe, ktoré sa náhodne a narátko stretávajú, aby sa vzápätí jedna druhej možno navždy stratili. Vzťah dvoch žien využíva Murakami z čisto literárnych dôvodov, aby ani jednej zo svojich postáv nedával zbytočnú nádej na inú ako platónickú lásku, aby sa samy museli presvedčiť, že niekedy cesta za svojim snom znamená cestu hlavou proti múru.

Ani jednému zo spomínaných románov nemožno uprieť isté estetické kvality, preto by nebolo šťastným a veľmi rozumným rozhodnutím (ne)čítať ich len kvôli téme, ktorej sa venujú. Vnímanie istých skutočností spoločnosťou sa nevyhnutne mení, chvíľu však trvá, kým väčšina nájde tú správnu mieru a prestane sa pohybovať v jednom či druhom extréme. Pokus pozrieť sa na situáciu z druhej strany dokáže byť poučný, a najmä oslobodzujúci.

Aňa Ostrihoňová

Lucia Domašková, Pohoda, 2006

Hoci by sa mohlo zdať, že spoločnosť homosexualitu všeobecne akceptovala, keď ju západná kultúra dekriminalizovala, stále má pachuť bulváru, niečoho, čo má zostať veľmi dobre skryté a utajené, dokonca maskované, pretože pretvárika je povedzme spoločensky prijateľnejšia ako niečo, čo sa od nepísaných pravidiel odlišuje.

ktoré sa vracajú k druhej svetovej vojne a holokaustu, prípadne sa venujú témam hľadania vlastnej identity, vychádza, nielen v českom či slovenskom preklade, oveľa viac literatúry zameranej na riešenie minoritných vzťahov, ktoré sú často komplikované práve preto, že sú viac ako iné vystavené nekompromisným normám svojho okolia a ich prežitie závisí mnohokrát od postoja spoločnosti.

pôsobiť ako muž na správnom mieste, však napriek všetkým význameniam za statočnosť ako človek zlyhá, keď nedokáže ani to najjednoduchšie – byť so ženou, ktorá ho práve v tej chvíli najviac potrebuje. Román však zďaleka nie je čierno-bielym obrazom obrátených mužských a ženských rolí, či potvrdením vžitých stereotypov spájaných s láskou dvoch žien, skôr ilustráciou skutoč-

Aj Pretty Woman mohla zísť do poradne

Kedysi hrozne dávno vychádzal v československom časopise Žena a móda stĺpček doktora Plzáka. Rozoberal v ňom slávne milenecké dvojice, prípadne troj- a viacuholníky z pohľadu manželského poradcu. Rómea a Júliu, Cyrana a Roxanu či Joseho a Carmen – všetkých si postupne „posadil“ v poradni na pohovku, pragmaticky rozobral ich vzťah, vysvetlil ich konanie a pohnútky, diagnostikoval psychické poruchy a úchytky a na záver načrtol možnosť ďalšieho vývoja ich vzťahu, teda toho, čo už v samotnom dramatickom príbehu nenájdeme.

ha Jak okouzlit muže – Strategie úspešného namlouvání a zbežne som si ju prelistovala, veľmi som sa potešila. V knihe sa totiž nachádzajú odkazy na rôzne známe hollywoodske filmy ako študijný materiál k jednotlivým radám do života a okúzľovania mužov. Predstavovala som si, že to bude niečo v duchu tých Plzákových stĺpčekov a že sa budem kráľovsky baviť, ako sa ocitne v poradni taká Pretty Woman či Scarlett O'Harová.

Kniha je postavená na základnej premise, že ak chcú byť ženy úspešné v balení mužov, musia to od mužov dobre odkukať. Nejde o to, aby sa správali ako sexistickí machovia, mali silácke reči a preťahovali všetko, čo im príde pod ruku. Skôr by sa mali nechať inšpirovať v tom, nebrať každé rande príšerne vážne a osudovo, ale len ako príjemnú hru.

Veľkú nádej do budúcnosti však nedal nikomu a v podstate najlepšie dopadli vzťahy tých, čo stihli tragicky skončiť skôr ako ich láska. Vtedy som sa hnevala, že tak nekompromisne a racionálne rozpráši moje naivné pubertálne predstavy o veľkej celoživotnej láske, ale postupne, ako som prechádzala rôznymi podobami vzťahov, musela som mu dať vo všetkých jeho tvrdeniach zapravdu. Odttedy som nič také vtípné a prekvapivé na tú tému nečítala.

Keď sa ku mne sľaby expertke na podivné poklesnuté žánre vráťte rád o balení mužov dostala kni-

Úprimne, kráľovsky som sa nudila. Niežeby autorky Myreah Moore a Jodie Gould písali suchopárne, alebo nemali dostatok vtípných a objavných postrehov, dokonca aj prekladateľka sa kde tu blysla umnými českými lokalizáciami. Tejtó knihe však chýba práve ten nápad, nečakaný uhol pohľadu, jedno-ducho niečo viac, ako si prečítate v každom ženskom časopise v sekcii o sexe a vzťahoch.

Filmy, ktoré ma v knihe zaujali ako prvé, sú v podstate spomínané len okrajovo a aj to dosť zmätočne, rozhodne by som ako študijný materiál napríklad ku kapitole

nazvanej Muži majú radi dejiny, ale vaša minulosť ich nezaujíma neodporúčala film Keď Harry stretol Sally, kde údajne nezaujímavé rozprávanie Sally o jej vzťahoch s inými mužmi Harryho rozpaľuje rozhodne viac ako dejiny. Alebo ku kapitole nazvanej Muž, ktorý podvádza svoju priateľku či manželku, bude podvádzať aj vás by sa hodilo ako študijný materiál mnohé iné známe filmy, Osudová príťažlivosť by však svedčala skôr kapitole zameranej na patologické prípady.

Kniha je, odhliadnuc od tých filmov, postavená na základnej premise, že ak chcú byť ženy úspešné v balení mužov, musia to od mužov dobre odkukať. Nejde o to, aby sa správali ako sexistickí machovia, mali silácke reči a preťahovali všetko, čo im príde pod ruku. Skôr by sa mali nechať inšpirovať v tom, nebrať každé rande príšerne vážne a osudovo, ale len ako príjemnú hru. Napokon tak znel aj pôvodný

60 percent mužov v New Yorku si behom mesiaca dá rande s viac ako desiatimi ženami, ale vyspí sa maximálne s dvoma, a tiež sa dozviete, že heterosexuálneho muža stretnete skôr na kurze programovania ako na kurze tvorivého písania. Najdôležitejšia zo všetkých rád je však tá, že žiadna príručka sveta vám nezmení život, ak neprekonáte svoj strach a nízke sebavedomie. V závažných prípadoch je najlepšie vyhľadať pomoc odborníka a je jedno, či ide o problém s nadváhou alebo balením opačného pohlavia. V menej komplikovaných prípadoch pomôže aj dobrý priateľ, ktorý vám bude donekonečna opakovať, že ste úžasná a ničoho sa nemusíte báť. Ak takého priateľa nemáte, spomeňte si, čo nám hovorili ešte v škole: Najlepším priateľom človeka je kniha. Alebo aj pes, ale ten s vami toho toľko nenarozpráva.

Prajem vám do nového roka veľa dobrých priateľov, živých i papierových, ktorí vás zbavia strachu a naplnia optimizmom, sebadôverou a dobrým pocitom zo života!

Elena Akácsová

Lucia Domašková, 2006

Téma čísla:
POMINUTEĽNÁ KRÁSA INTERIÉROV

Téma čísla
PRETVÁRANIE

KALENDÁRIUM
Súťaže
Výstavy

ROZHOVOR
Architekt a diplomat

MÚZEUM LETECTVA, KOŠICE
JÁN KRCHO Prekrytie expozície
Múzea letectva v Košiciach

CENTRAL PASSAGE, LAURINSKÁ ULICA, BRATISLAVA
KATARINA HABERLANDOVÁ
Obnova Central pasáže

REKONŠTRUKCIA, ADAPTÁCIA A DOSTAVBA – ADMINISTRATÍVNY KOMPLEX, UL. M. R. ŠTEFÁNKA, BRATISLAVA
ROBERT ŠPAČEK Skrytá tichá diskretná kvalita

HOTEL PAVLA, PIEŠŤANY
DANA HANUŠIKOVÁ – MATUŠ DULLA
Premena Vily Pavla na Hotel Pavla

REKONŠTRUKCIA OBJEKTU, RYBÁRSKA BRÁNA 8, BRATISLAVA
PETER VODRÁŽKA Kernov dom – objekt, ktorý nemožno prehliadnuť

MÚZEUM UMENIA OLOMOUC – ARCIDIECÉZNE MÚZEUM
DUŠAN BURAN Arcidiecézne múzeum Olomouc. Rekonštrukcia komplexu bývalého kapitúlskeho dekanstva a jeho múzeálna adaptácia

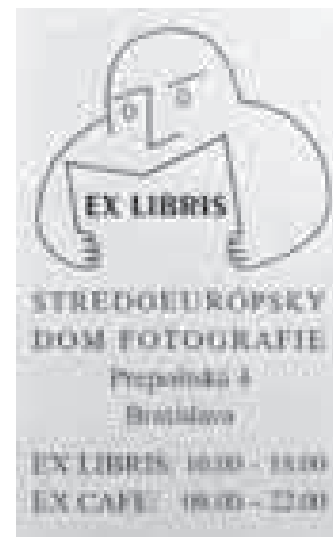
PROJEKTY
Architektonická súťaž na Nové centrum osady Štrbské Pleso

FORUM
Recept na rozvoj Bratislavy: existuje?

REAKCIE
Ad: Obchodný dom a hotel na Kamennom námestí. Zbúrame to najlepšie?

RECENZIE
Konštrukčné aspekty konzervovania budov
Pôl storočí života nejen s architektúrou: Architekt Miroslav Masák vzpomíná
Dobrý príklad
Periódická tabuľka izmov
A69: Remixy
O predčasne ukončenom diele
Veristické dvojčky jako realistické divadlo

INÁ KULTÚRA

KNÍHKUPECTVO ARTFORUM Dočasný domov vašich kníh.
Bratislava | Košice | Žilina | Banská Bystrica | Trnava | www.artforum.sk

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť
Objednávam si:
..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ks polročné predplatné (120,- Sk)
Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:
• Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34
• Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ:

Meno/Firma: Ulica/Číslo: Mesto/PSČ:
Telefón: Dátum: Podpis:

L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk
(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)

Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13,
e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz
(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné v rámci ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné v rámci ČR)

Ďakujeme Vám za priazeň a spoluprácu v uplynulom roku a prajeme veľa šťastia, zdravia a spokojnosti v roku 2007

Redakcia K&S

